శ్రీరస్తు.

మహాగణాధిపతయేనమః

ఘేకాధీశాశబ్దశతకోటిః

వాదగ్రన్థః

కాకరపఱ్ఱుగ్రామవాస్తవ్యేన
చర్లభాష్యకారశాస్త్రిణా
విరచితః

స్వస్తిశ్రీ వృషనామధేయకలితే సంవత్సరే భానుజే
మాఘేమాసి సుశోభితే శుభతరే పత్నేదశమ్యాంతిథౌ
పర్విన్దువరనామధేయకలిత శ్రీబాలకృష్ణాకృతే
ర్ముద్రాణిమ్మని ముద్రితోయ మధునా శ్రీశారదా నామకే.

శారదా ప్రెస్,
తణుకు.
1942.

గురుస్తుతిః

కావ్యే కామసుధీవరం తదుపరి వ్యాసేశ్వరం పణ్డితం
శాబ్దేవిషయశాస్త్రిణాం ఫణిమహీశానేన సంజల్పితే
వేదాన్తేమునిపుఙ్గవైః ప్రణిహితే తన్త్రేచ భాట్టోదితే
తర్కే విశ్వపతింకణాదగదితే తాన్మద్గురూన్భావయే

పణ్డితాశయః

హిందూదేశే జగతి విబుధానీక సంశోభితేస్మి
న్నేకో విద్వాంశ్చరలకులజో భాష్యకారాభిధానః
మేకాధీశా పదమిద మహో గ్రన్థ రూపంచకార
పరిజ్ఞాస్తుత్యా సకలకవిభి స్తస్య సర్వోత్తమస్య

తే॥ కవులె తాదృశు లెందు లేరనుచు వక్కాణింతు నాకారమే
కవులై నన్నును నాలుగక్షరములన్ కావ్యంబు నిర్మించిరే
కవిసింహుండగు భాష్యకార బుధుడొక్కండే కృతిన్వింతగా
నవమార్గంబున నొద్దికొక్క పన్నె బుధులానందించుచు న్మెచ్చగాన్

విజ్ఞాపనా.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రిక్షితిపతితిలక శ్శ్రూయతాం సావధానం
శ్రీమద్రాజాధిరాజాశ్రయ నదసి మహాగౌరవాయత్తరూపా
నానాదేశాధ్వనీనా సకలబుధనుతా కావ్యకన్యామదీయా
తస్యాః పోత్రాస్నహాత్తోఽహం తవ నికటమగాం తాం పుర
స్కృత్య కన్యాం

కర్తవ్యా మహతీ సభా తదుపరి స్వాధ్యక్షతాఽతః పరం
నేతవ్యా మహనీయపణ్డితతతి ర్మేకాధినాథా స్తతః
తత్తత్సర్వ సమక్షమేవ నితరాం మద్గ్రన్థ సంశ్రావణం
సర్వం కార్యమిదం త్వదీయముఖతో నిర్వాహనీయం విభో

యద్యప్యత్ర వసంతి సర్వసుగుణా మేకాధినాథా భవాం
స్తేషాం ముఖ్యతమ స్సమస్తసుగుణ స్సత్పణ్డిత స్సత్కవిః
మేకాధీశ నృపాన్వవాయ తిలక శ్శ్రేష్ఠః ప్రసిద్ధః పుమాం
స్తస్మాత్కార్యమిదం త్వదీయముఖతో నిర్వాహనీయం ముదా

అహం శాస్త్రవిద్యా స్భవానాంధ్రవిద్యా
స్సహం భాష్యకర్తా భవా న్గ్రన్థకర్తా
అహం శిష్యభర్తా భవాన్భూమిభర్తా
కటాక్షం ప్రదేహి ప్రదేహి ప్రభో త్వం.

గీర్వాణభాషాప్రాశస్త్యమ్.

శ్లో॥ యద్యప్యత్ర భవంతి తా బహువిధా భాషామహీమండలే
తాస్వేకాపి న భాభవీతి నితరాం గీర్వాణభాషా సమా
మేకాధీశపదం పరిమాణ మధునా గీర్వాణభాషామయం
మేకాధీశ పదార్థకల్పతరు సద్గ్రంథాత్మనా భూద్వ్రతః

హే గైర్వాణిన మోస్తుతే పరిభువరా భాషాంతరాలింగితా
విస్మృత్యాతితరాం త్వదీయపదవీం నోజానతే జాత్వపి
విద్వాంసః పరిభవ స్త్వదీయవిభవోదారా మహీమండలే
న త్వేవాతితరాం నతేఽస్తు భయధీస్స్వ స్త్వస్తు తేసర్వదా

తస్యా స్తత్రభవాన్ భవాన్ కృతిపతి స్తత్రాపి శాస్త్రాత్మన
స్తత్రాప్యేక పదస్య తత్రభవత స్తత్రాపి వంశాత్మనః
పుణ్యాంవ క్షమథానుమాతుమథవా స్వస్యోపమాతుం నమే
మేకాధీశ నృపాగ్రనాథ విజయీ భూయాచ్చిరం భూతలే

కృతిసమర్పణమ్.

శ్లో॥ మేకాధీశనృపాధినాథభవతా సంశ్రూయతాం శ్రద్ధయా
శ్రీభోజాదినృపా మహాకవివరాన్ శ్రీకాళిదాసాదిమాన్
ఆనీయాతితరాం తదీయకృతిభిర్విఖ్యాతిభాజోఽభవ
న్నేతిత్సర్వ మిదం సమస్తవిదితం నాభూతపూర్వం ఖలు

శ్లో॥ తస్మాత్కీర్తిసముత్సుకేన విభునా సంపాదనీయః కవి
స్తస్మాదేవ పురాతనో విభువర స్త్వద్వంశజః పార్థివః
విఖ్యాతామిత కీర్తిజాత లలితప్రఖ్యాత సద్వైభవ
శ్శ్రీరాజా నరసింహరాయ నృపతి ర్ధర్మాత్మప్పరాయప్రభుః

శ్లో॥ శ్రీమద్వేంకటయాజినః కవివరాన్మద్వంశ్యమాతామహా
నానీయాతితరాం తదీయముఖత శ్శ్రుత్వాతు విజ్ఞాపనాం
అప్పారాయ యశోవిధూదయ మహాలంకారశాస్త్రాత్మికాం
స్వీకృత్యప్రథితాం కృతిం బుధనుత స్సత్కీర్తికామోభవత్

శ్లో॥ తస్మాత్త్వత్ర భవాన్భవానపి విభో శ్రీభాష్యకారోదితాం
మేకాధీశశతాదికోటి మహఘం వాదాత్మికాం సత్కృతిం

స్వీకృత్యప్రథితాం మహాకవివరై స్సంస్తూయమానో భృశం
శ్రీరాజాపద పూర్వకో విజయతాం శ్రీవేంకటాద్రిప్రభో

ఉపోద్ఘాతః.

శ్లో॥ శ్రీమత్కాకరపల్లు నామకఘన గ్రామాస్పద శ్రీమతా
శ్రీమద్భాష్యకృతా బుధేన రచితో గీర్వాణభాషాత్మకః
మేకాధీశ పదాదిమో ఘనతరైస్సత్పండితైశ్లాఘితో
విఖ్యాత శ్శతకోటిరిత్యభిధయా గ్రన్థోయ మాకర్ణ్యతాం

గ్రన్థాస్సన్తి మహీతలేతుబహవో నైతాదృశః కోపివా
యస్మాదేకపదే నిరర్గళతయా యాతాశ్శతంకోటయః
సిద్ధాన్తో పరిపూర్వపక్షవిధయా సచ్ఛృంఖల న్యాయత
స్తస్మాత్కౌతుకమభూతపూర్వమనఘం పశ్యన్తు నన్దన్తు చ

శ్రీరాజా నరసింహరాయవిభునా మద్వంశ్యమాతామహ
శ్రీమద్వేంకటయాజినే గుణవతే దత్తోగ్రహారః పురా
తస్యాత్యంతకృతజ్ఞతా మతితరాం సందర్శయన్భాష్యకృ
న్మేకాధీశపదం తదన్వయపరం గ్రన్థాత్మనావ్యాకరోత్

మేకాధీశా గ్రన్థ సందర్భ హేతో
ర్మేకాధీశా శాస్త్రిణం యంవదన్తి
సోయంపూర్వం భాష్యకారాభిధానో
జాతః పూతశ్చర్ల వంశాబ్ధిచన్ద్రః

చిత్రం చిత్రం మహాదతి మహచ్చిత్ర మేతద్విచిత్రం
మేకాధీశా పదమిద మహోహా క్వాపి సంతిష్ఠత్తవర్ణం
వ్యాఖ్యా సేయం కి[illegible] శిశుహితా భాష్యకార ప్రణీతా
తస్మాదేత ద్విమృ[illegible] బుధాః ప్రార్థనా మామకీనా

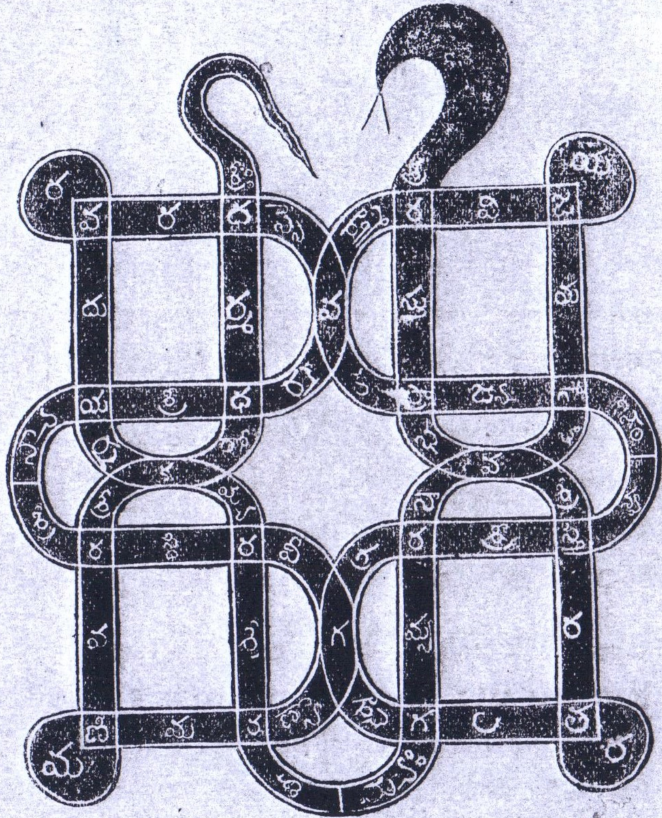
కేచిన్మూర్ఖ జనావదంతి నితరాం నానార్థకోశాత్పరం
గ్రన్థోయం నిరమాయితన్యవిదుషః ప్రజ్ఞాతు[illegible]వాభవేత్
తంకోశం పురతో నిధాయనిగరా మేతాదృశం పుస్తకం
కుర్యుస్తే యది తత్సమం బ[illegible] మహోహా కింవా వృథా
జల్పనైః

యన్మేతర్క పదార్థ చిన్తనవిధౌ సాక్షీబభూవస్స్వయం
యన్మే పాణిని తన్త్రపాఠన విధౌ సాక్షీబభూవస్స్వయం
యన్మేలంకృతి శాస్త్రతత్వకథనే సాక్షీబభూవస్స్వయం
మేకాధీశ పదంబుధామరతరుః హిత్వాకమన్యం శ్రయే

మేకాధీశా పదకృత మిదం గ్రన్థరత్నం మదీయం
మూర్ఖానంద ప్రజననచణం మాస్తిచేన్మాస్తునామ
సూర్యాలోకో నఫలతిముదం ఘూకజాతస్యలోకే
కించిన్నం భోః కథయత బుధాస్తావతా తిగ్మరశ్మేః

మేకాధీశ పదాత్మికా కృతిరియంగీర్వాణభాషామయీ
తత్రాంతః పరివర్తమానవిషయా జాతాశ్శతం కోటయః
తస్మాత్సర్వముదం సదాస్యతితమాం శ్రీలాలిగీతంయథా
తస్మాద్గ్రన్థ మముం సదుష్యతుతమాం విజ్ఞాపనామామికా
[illegible]త్రాస్సుజనా వదన్తినితరా మేతాదృశం పుస్తకం
దైవాధీనతయాకృతం యదిభవేద్రిహోయమధ్యాభవేత్
నాపిష్టః పృథివీపతిర్భవతి తే నోజానతే కారికాం
కింవా వ్యర్థవచోభిరిత్యతితరాం తేభ్యోమహద్భ్యోనమః

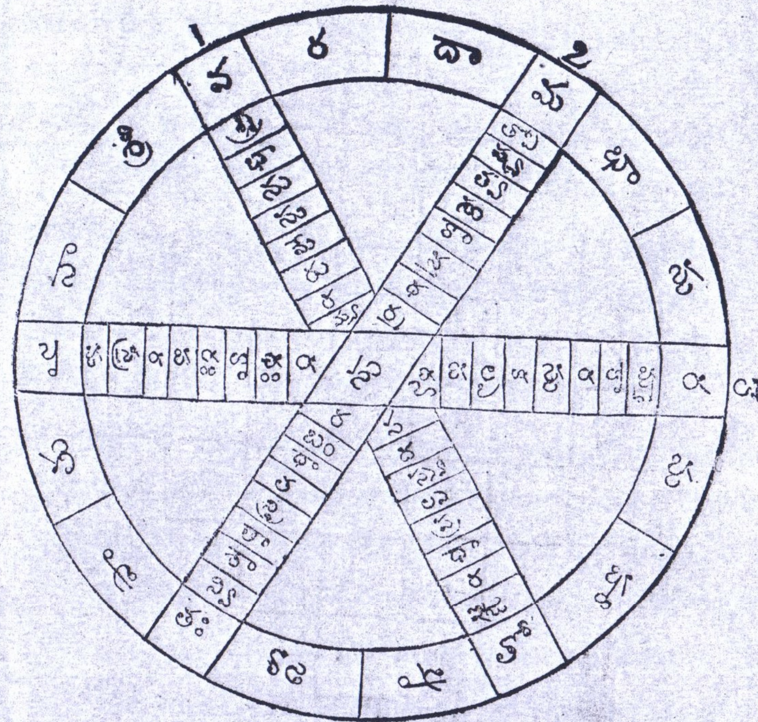
నాగబన్ధః

నాగబన్ధగత శ్లోకోయథా

శ్లో॥ శ్రీకరస్తు పాత్రిభవశ్రీ స్తోతర తలగశ్చాగ వీరస్థిరశ్రీ
న్యాయః శ్రీధర్మవర్తాస్త్ర విజయజయగోభావనా రమ్యగమ్యః
వీరశ్రీ రమ్యకర్మా యదువరవరద స్సేవకపాత్ర్యగోష్ఠీ
స్వస్తిశ్రీ రగ్రగణ్యోరమణిమణివర శ్రీకరోధర్మద శ్రీః

షడరచక్రబన్ధః

షడరచక్ర బన్ధ గతశ్లోకోయథా

శ్లో॥ వళ్ళీ భాను సుమేరు రమ్యసుపద స్స్వల్పప్రభాఽరజైత్రో
మతో వ్యత్వ సుకాన్త ధర్మసుర బంధాఽతన్త్రితాశాన్వితః
రమ్యాకార సుకల్ప పద్యసురధః కారుః వరస్త్రీమనా
నానాశ్రీవర దామ భాసుర మహోత్సాహాన్వితః పాతునా
తృతీయావలయే భాష్యకారశాస్త్రీ ఇతి కవినామ
పఞ్చమవలయే మేకాకల్పతరురితి శతకోతరపరంగ్రన్థనామ
అష్టమవలయే రథ-దబన్ధ ఇతి బన్ధనామచ జ్ఞేయం

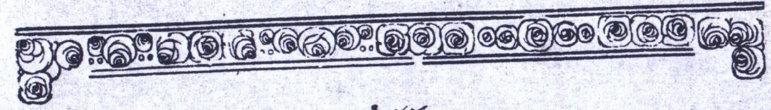
ఏకచక్రార్ధ రథ బన్ధః

			మే			
		కాః	కా	ల్ప		
	ని	కా	ధీ	రా	బు	
ద్ధి	నా	రా	శ	య	స్స	దా
మ	దీ	య	కృ	తి	క	న్యా
	యాం	ర	తి	గా	యా	
		న్త్వ	రి	శ్రి		
			యం			

ఏకచక్రార్ధ రథ బన్ధగత శ్లోకో యథా

శ్లో॥ మేకాః కాల్పనికా ధీరా
బుద్ధి వారాశయా స్సదా
మదీయ కృతికన్యాయాం
రతిగాయాన్త్వరి శ్రియం

నిడుపువీధులలో మధ్యవీధిలో మేకాధీశ కృతిరియ మితి సంస్కృత భాషాత్మకమగు వాక్యము చదువనగును.

శ్రీరస్తు

మహాగణాధిపతయేనమః

మేకాధీశా శబ్ద శతకోటిః

వాదగ్రన్థః

పరదేవతా ప్రార్థనా

మూలం॥ మేకాధీశా॥

పదచ్ఛేదః॥ మేకా । ధీశా।

వ్యాఖ్యా:—అథ తత్రభవాన్ భాష్యకారనామా సుధీర్మేకాధీశేతి పద, మేకమధికృత్య పఞ్చాశత్పూర్వపక్షపఞ్చాశత్సిద్ధాన్తోపేతం మేకాధీశా శబ్దశతకోటినామకం వాదగ్రన్థంచికీర్షుః చికీర్షితస్య గ్రన్థస్యనిర్విఘ్నపరిసమాప్త్యే పరదేవతా నమస్కారాత్మకం మఙ్గళ మాదౌ శిష్యశిక్షాయైగ్రన్థతో నిబధ్నాతి। మేకాధీశేతి। మేకా మా మానం వేదాదిప్రమాణం ఔఅగ్రతః యస్యాస్సా మేకా। వేదాది ప్రమాణపురస్సరా వేదాదిప్రమాణవేద్యా పరదేవ తేత్యర్థః కర్త్రీ॥ వ్యా॥ విశేషణమాత్రప్రయోగే తావత్తైవసాగరామ్బరాదిపద్విశేష్య ప్రతిపత్తిరితి ॥ని॥ ఇకారః ఫణిరత్నార్చిష్యగ్ర తోఽర్ధగుహార్ధయోః మా స్త్రీ మానే మృతౌ వేశా మేధా శ్రీ మధ్య మాతృ ష్విశ్రీతిచ రత్నమాలా వ్యా॥ శేషాద్విభాషేతి కప్ తతష్టాప్ ధీశా ధియః బుద్ధేః ఈశా నియన్త్రీ ధీశా బుద్ధినియన్త్రీ అస్త్వితి శేషః వేదాది ప్రమాణవేద్యా పరదేవతా మహ్యం సద్బుద్ధిం దద్యాదితి భావః

అథ కవినా స్వకర్తవ్యం ప్రతిజ్ఞాయతే

శ్లో॥ మేకాధీశపదం బుధామరతరుం సంశ్రిత్య శాబ్దాధ్వనా
శ్రీమద్భాష్యకృతా బుధేన మహతా వాదాత్మనా కల్పితః
సిద్ధాన్తోపరి పూర్వపక్షవిధయా సచ్ఛృంఖల న్యాయతో
విఖ్యాత శ్శతకోటి రిత్యభిధయా గ్రన్థోతి చిత్రావహః

శ్లో॥ మేకాధీశాపదం ధృత్వా శబ్దశాస్త్రవిధానతః
సిద్ధాన్తపూర్వపక్షాత్మా శతకోటి ర్విరచ్యతే

అథ గ్రన్థారంభః

మూలం॥ మేకాధీశా మేకాధీశా

పదచ్ఛేదః॥ మేకా- ధీశ- ఆ- మే- కా- ధీశ- ఆ

వ్యా:—రాజా పండితం పృచ్ఛతి కిమితి ధీశ హేపండితధీశ హేపండిత సంభ్రమే అతిశయేవాద్విరుక్తిః మేకా మేకా శబ్దః కర్త్రి మేకా ఇతి నూజివీడు శనివార పేట పురవాసినాం అప్పారాయాణాంగృహనామ తస్యానుకరణ మిదం కా కథం నిష్పన్నేత్యర్థః మేకా శబ్ద నిష్పత్తిః కథం జాతేతి భావః మే మమ ఆ ఆనందః ఆ ఆనందః పూర్వవత్సంభ్రమే ఆదరేవా ద్విరుక్తిః। ని॥ ఆ పరిగృహ్య స్మృతౌ వాక్యేచా క్షేపే ధృత వార్ష యోరితి రత్నమాలా మేకాశబ్ద నిష్పత్తిం త్వన్ముఖత శ్శ్రోతుమానంద ఇతి భావః అత్ర గ్రంథే సర్వత్ర ప్రాయశః మేకాధీశేతి పద మేకమావర్తతే

మూలం మేకాధీశా మేకాధీశా

పదచ్ఛేదః॥ మేకాధీశా- మేకా- అధీశ- ఆ

వ్యా॥ రాజానం ప్రతి పండితస్యోక్తిః కిమితి అధీశ విభో ఆ అసం

గః సత్ప్రశ్నకరణా దానందఇతిభావః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రిమేకాధీశా మా మాశబ్దః ఈరేవఇకా వ్యా॥ స్వార్థేకః కేణఇతి హ్రస్వః తతష్టాప్ ఇకా ఇకాశబ్దః అః ఇత్సంజ్ఞావినిర్ముక్త అచ్ప్రత్యయః ఆః ఇత్సంజ్ఞావినిర్ముక్త టాప్రత్యయశ్చ మేకాః వ్యా॥ చార్థే ద్వంద్వఇతి ద్వంద్వః తే అధీశాః స్వామినః ప్రధానానీతి యావత్ యస్యాంసా తథోక్తా ఏవమేవోత్తరత్ర మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్ప్రత్యయ టాప్రత్యయ నిష్పన్నేత్యర్థః తథాచ మా లక్ష్మీః ఇకా సరస్వతీచ మేకే ని॥ ఇందిరాలోక మాతా మేత్య మరః ఈకారోబ్జ దశేలక్ష్మ్యాంవాణ్యామితిరత్నమాలా తేఅత్ర స్తఇతివ్యుత్పత్యా (మా + ఇకా) మేకా శబ్దాత్ కృతద్వంద్వాత్ అర్శఆదిభ్యో జితి అచ్ప్రత్యయే తతః అజాద్యతష్టాబితి టాప్రత్యయేచ కృతే మేకాశబ్దో నిష్పన్న ఇతిభావః తథాచ మా సు ఇకా సు ఇత్యలౌకికే విగ్రహే సుపోలుకి మా + ఇకా ఇతి జాతే తతః ఆద్గుణఇతి గుణే కృతే మేకా ఇతి జాతే తతో ద్వివచన ప్రత్యయే ఔ ఇతి కృతే తతః అర్శ ఆదిభ్యో జితి అచ్ప్రత్యయే కృతే మేకా ఔ అ ఇతి జాతే సుపోలుకి మేకా + అ ఇతి స్థితే యస్యేతి చేత్యాలోపే మేక్ + అ మేక ఇత జాతే తతః అజాద్యతష్టాబితి టాప్రత్యయే కృతే మేక + ఆ ఇతిస్థితే తతస్సవర్ణదీర్ఘే తతస్సుప్రత్యయే సులోపేచకృతె మేకా ఇతిటాబంతశబ్దనిష్పత్తి రితి తదాశయ ఇతిభావః

అథ పూర్వోత్తర పక్షాః

మూలమ్:— మేకాధీశా మేకాధీశా.

పదచ్ఛేదః:— మేకా- ధీశ- అమేకాధీశా.

వ్యా:—ధీశ హేపండిత మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రి అమేకాధీశా (నమేకాధీశా అమేకాధీశా) మా మాశబ్దః ఇకా ఇకాశబ్దః అః ఇత్సంజ్ఞా వినిర్ముక్త అచ్ప్రత్యయః ఆః ఇత్సంజ్ఞా వినిర్ముక్త టాప్రత్యయశ్చ

మేకా॥ వ్యా॥చార్థేద్వంద్వ ఇతి ఇతరేతరయోగ ద్వంద్వః జ్ఞేయః తే అధీశాః స్వామినః ప్రధానాని యస్యాంసా తథోక్తా మాశబ్ద ఇకా శబ్ద అచ్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ ప్రధానా సా నభవతీతి అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ నిష్పన్నా నభవతీత్యర్థః కుతః మేకాశబ్దస్య అర్శఆదిగణే పాఠాభావా దచ్ప్రత్యయో దుర్లభఇతి తదాశయ ఇతిపూర్వపక్షః 1

మూలమ్:—మేకాధీశామేకాధీశా.

పదచ్ఛేదః:—మేకా- అధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా॥అధీశ విభో ఆ ఆ ఆనందఃసతూర్వపక్షకరణా దానంద ఇతి భావః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మా శబ్దఇకాశబ్ద అచ్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ ప్రధానా విగ్రహస్తు ప్రాగుక్తఃకుతః అర్శఆదిగణస్యాఽకృతి గణతయా అచ్ప్రత్యయ స్సులభ ఇతి తదీయాశయ ఇతి సిద్ధాన్తః 2

మూలమ్:—మేకాధీశామేకాధీశా

పదచ్ఛేద:—మేకా- ధీశ- ఆ- మే- కా- ఆధీశా

వ్యా॥ధీశ హేపండిత మేమమ ఆ అద్భుతం త్వదీయ సిద్ధాంత శ్రవణా న్మమాఽద్భుత మితి భావః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ ఆధీశా అః అర్శ ఆదిభ్యోఽజిత్యచ్ప్రత్యయః అధీశః ప్రధానం యస్యాంసా తథోక్తా అచ్ప్రత్యయవతీత్యర్థఃకా కేతి కాకుః అచ్ప్రత్యయ వతీ నభవతి మేకా శబ్దా దచ్ప్రత్యయో దుర్లభ ఇతి భావః కుతః అర్శ ఆదిగణస్యాకృతి గణత్వేపి తత్ర పాఠకల్పనాయా గౌరవేణ అన్యాయ్యత్వాదితి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 3

మూలమ్:—మేకాధీశా

పదచ్ఛేదః మేకా- ఆధీశా.

వ్యా అత్ర మేకాధీశేతిపదంనావర్త్యతే మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ ఆధీశా అః అర్శఆదిత్వాదచ్ప్రత్యయః అధీశః ప్రధానం యస్యాంసాతథోక్తా అచ్ప్రత్యయవతీత్యర్థః అగత్యా అర్శఆదిగణే పాఠః కల్పనీయఇతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాన్తః 4

మూలమ్:—మేకాధీశామేకాధీశా

పదచ్ఛేదః:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా.

వ్యా॥ ధీశ హేపణ్డిత ఆ ఆక్షేపః అపసిద్ధాన్తశ్రవణా దాక్షేప ఇతి భావః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మా మాశబ్దః ఇః ఇశబ్దః కః ఇత్సంజ్ఞా వినిర్ముక్త కప్రత్యయఃఆః ఇత్సంజ్ఞావినిర్ముక్తటాప్రత్యయశ్చ మేకాః వ్యా॥ చార్థేద్వన్ద్వ ఇతిద్వన్ద్వః తేఅధీశాః ప్రధానాని యస్యాంసా మేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ నిష్పన్నేత్యర్థః మా లక్ష్మీః ఈ అగ్రతః యస్యాస్సా ఇతివిగ్రహే కృతబహువ్రీహేర్మేశబ్దాత్ కప్రత్యయే టాప్రత్యయేచ సతి మేకాశబ్దో నిష్పద్యత ఇతి భావః తథాచ మా సు ఇ జి ఇత్యలౌకిక విగ్రహే సుపోలుకి మే ఇత జాతే తతశ్శేషాద్విభాషేతి కప్రత్యయే తతష్టాప్రత్యయే చ కృతే మేకా ఇతిశబ్దో భవతీతిభావః తథాచ మేకాశబ్దస్య అర్శఆదిగణేపాఠాభావాద్వ్యధికరణ బహువ్రీహిణా మేకాశబ్దోనిష్పద్యతే అత స్త్వదుక్తరీత్యాద్వన్ద్వగర్భిత తద్ధిత వృత్త్యా కిమితితదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 5

మూలమ్:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

పదచ్ఛేదః:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా.

వ్యా॥ అధీశ విభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా నమేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయకృతా నభవతీత్యర్థః కుతః అనేక మన్యపదార్థ ఇతి సూత్రేణ ప్రథమాన్తానా మేవ బహువ్రీహిరితి ప్రతిపాదితత్వేన వ్యధికరణ బహువ్రీహే రసాధుత్వాదితి తదాశయ ఇతి సిద్ధాన్తః 6

మూలమ్:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

పదచ్ఛేదః:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా.

వ్యా॥ ధీశ హేపణ్డిత మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ. మేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ నిష్పన్నా. కృత వ్యధికరణ బహువ్రీహేః శ్మేశబ్దాత్ కప్రత్యయే టాపిచ కృతే నిష్పన్నైవేతిభావః కుతః వ్యా॥ అవర్జ్యో బహువ్రీహిర్వ్యధికరణో జన్మాద్యుత్తరపదే ఇతివామనవచనాజ్జన్మాద్యుత్తర పదేషు వ్యధికరణబహువ్రీహేః శాస్త్ర కారైరుక్తత్వాత్ అత్రాపి వ్యధికరణ బహువ్రీహిః స్యాదురితి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః

మూలమ్:—మేకాధీశా మేకాధీశా 7

ప॥:—మేకా- ధీశ- అమేకా- అధీశా- ఆ-

వ్యా॥ ధీశ, పణ్డిత, అధీశ, హేవిభో, ఆ ఆనన్దః త్వదుక్తి శ్రవణాదానన్ద ఇతిభావః మేకా మేకాశబ్దః అమేకా మా మానం జ్ఞా అగ్రతః యస్యాస్సా మేకా వ్యా॥ శేషా ద్విభాషేతికప్ సా నభవతీతి అమేకా అప్రామాణికీ కృతబహువ్రీహేః శ్మేశబ్దాత్ కప్రత్యయే టాపిచసతినిష్పన్నో మేకాశబ్దః పాణిని వ్యాకరణశాస్త్ర సమ్మతో నభవతీతిభావః తథాచ పాణిని వ్యాకరణరీత్యా మాలక్ష్మీః ఇకా సరస్వతీ తే అత్ర స్త ఇతి ద్వన్ద్వగర్భిత తద్ధితవృత్త్యా మేకాశబ్ద నిష్పత్తౌ సత్యాం వామనవచనేన వ్యధికరణ బహువ్రీహ్యాశ్రయేణ మేకాశబ్దనిష్పత్తేరన్యాయ్యత్వమితి తదాశయ ఇతి సిద్ధాన్తః

మూలమ్:—మేకాధీశా మేకాధీశా. 8

ప॥ మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా.

వ్యా ధీశ హేపణ్డిత అ అద్భుతం త్వదుక్తిశ్రవణాదితిభావః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా కృతవ్యధికరణబహువ్రీహేః శ్మేశబ్దాత్ కప్ర

త్యయే టాపిచ కృతే నిష్పన్నైవేత్యర్థః కుతః సప్తమీవిశేషణే బహువ్రీహావిత్యాదినా పాణినీయేనాపి వ్యధికరణ బహువ్రీహేః జ్ఞాపితత్వేన వ్యధికరణ బహువ్రీహేః పాణిని శాస్త్రసమ్మతత్వాత్ తథాచ వ్యధికరణ బహువ్రీహ్యాశ్రయణేన మేకాశబ్దనిష్పత్తిః పాణిని శాస్త్రసమ్మతైవేతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 9

మూలమ్:—మేకాధీశా నుకాధీశా

పద॥ మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా

వ్యా:—అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా నమేకాధీశా అమేకాధీశామాశబ్ద ఇశబ్దకప్రత్యయటాప్రత్యయ నిష్పన్నా నభవతీత్యర్థః కుతః జ్ఞాపకసిద్ధం నసర్వత్రేతి పరిభాషయావ్యధికరణ బహువ్రీహేరసార్వత్రికత్వాదితి తదాశయ ఇతి సిద్ధాన్తః 10

మూలమ్:—మేకాధీశా మేకాధీశా

పద॥:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా

వ్యా॥ ధీశ పణ్డిత ఆ ఆక్షేపః త్వదుక్తిశ్రవణాదితి భావః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా కృతవ్యధికరణ బహువ్రీహేః శ్మేశబ్దాత్ కప్రత్యయే టాప్రత్యయే చ సతి నిష్పన్నైవేత్యర్థః కుతః ప్రయోగశరణా వైయాకరణాఇతి లోకవ్యవహారేణ పద్మనాభః గరళకణ్ఠః ఇత్యాదిషు బహుషు వ్యధికరణ బహువ్రీహేః ర్బహుభి రఙ్గీకృతతయా అత్రాపి వ్యధికరణబహువ్రీహి రితి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 11

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప॥:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా

వ్యా॥ అధీశ విభో నేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతానభవతీత్యర్థః కుతః మా లక్ష్మీః జ్ఞా అగ్రతః యస్యాస్సా ఇతివిగ్రహేణ యథా

కథంచి ద్వ్యధికరణబహువ్రీహౌ రజ్జీకారేపి సప్తమీవిశేషణే బహువ్రీహౌ ఇతి సూత్రేణ బహువ్రీహౌ సప్తమ్యన్తస్య పూర్వనిపాత విధానాత్ సప్తమ్యన్తస్య ఇశబ్దస్య పూర్వనిపాతే తతః కప్ప్రత్యయే టాపిచసతి ఇమాకాభవతి నతు మేకాఇతి తదాశయ ఇతిసిద్ధాన్తః 12

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప॥:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా॥ధీశ హేపణ్డిత ఆ అద్భుతం మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశామాశబ్ద ఇశబ్ద కప్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతేత్యర్థః కుతః సప్తమీవిశేషణే బహువ్రీహావిత్యనేన బహువ్రీహౌ సప్తమ్యన్తస్య పూర్వనిపాత విధావపి వాహితాగ్న్యాదిష్వితి ఆహితాగ్న్యాది షు సప్తమ్యన్తస్య విశేషణస్యచ పూర్వనిపాతో వాస్యాదిత్యర్థకేన తదనన్తరసూత్రేణ దణ్డపాణిః పద్మనాభఇత్యాదిష్వివ మేకా ఇత్యత్రాపి మా సుఇ జి ఇత్యలౌకికే విగ్రహే సుపో లుకిసప్తమ్యన్తస్య ఇశబ్దస్య వైకల్పికపూర్వనిపాత విధానాత్ మా ఇ మే ఇతి జాతే తతః కప్ప్రత్యయె టాపి మేకా ఇతి భవతీతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 13

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప॥:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా॥ అధీశ విభో మేకా మేకాశబ్దః అమేకాధీశా న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతా నభవతి కుతః ఆహితాగ్న్యాదిగణే అస్యపాఠాభావాత్ సప్తమీ విశేషణే బహువ్రీహావితి సప్తమ్యన్తస్యైవ పూర్వనిపాతః తథాచ ఇమాకా నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతిసిద్ధాన్తః 14

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప॥—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా॥ధీశ హేపణ్డిత ఆ అద్భుతం మేకా మేకాశబ్దః మేకాధీశామాశబ్ద ఇశబ్ద కప్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతా కుతః ఆహితాగ్న్యాదేరాకృతిగణతయా తత్ర పాఠః కల్ప్యః తేన మేకాఇత్యత్రసప్తమ్యన్తస్య ఇశబ్దస్య పరనిపాతః తథాచ మేకా ఇతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 15

మూ॥ మేకాధీశా మేకాధీశా

ప॥ మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా॥

వ్యా॥ అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః అమేకాధీశా న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్ టాప్ప్రత్యయకృతా నభవతి కుతః ఆహితాగ్న్యాదిగణే పాఠస్య గౌరవాత్ సప్తమీవిశేషణే బహువ్రీహావితి సప్తమ్యన్తస్య పూర్వనిపాత విధానాత్ ఇమాకా నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతిసిద్ధాన్తః॥ 16

మూ:-మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:-మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా॥ధీశ హేపణ్డిత ఆ ఆనన్దః మేకా మేకాశబ్దః మేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతా కుతః ఆహితాగ్న్యాదిగణే అగత్యా పాఠః కల్పనీయః తథాచ మేకా ఇత్యత్ర సప్తమ్యన్తస్య ఇశబ్దస్య పరనిపాతః తథాచ మేకాఇతి తదాశయ ఇతిపూర్వపక్షః 17

మూ:-మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:-మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా॥అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః యథాకథంచిత్ ఆహితాగ్న్యాదిగణే పాఠగౌరవ మాశ్రిత్య వ్యధికరణ బహువ్రీహౌ రజ్జీకారేపి. మా సు ఇ జి క ఆ ఇతిస్థితే సుపో లుకి మా + ఇ + క + ఆ ఇతిజాతే తత్ర ప్రథమతః మా + ఇ ఇత్యత్ర “ఆద్గుణే మేఇతిజాతే తతః మే + క ఇతి స్థితే కేణ ఇతి సూత్రేణ హ్రస్వే సతి తతః మిక ఇతిజాతే తతః మి + క + ఆ ఇతిస్థితే సవర్ణదీర్ఘే కృతే మికా నతుమేకా ఇతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాన్తః . 18

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

వ్యా:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా:-ధీశ హేపణ్డిత ఆ అద్భుతం మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతేత్యర్థః కుతః కేణఇతి సూత్రేణ మేకా ఇత్యత్ర ఏకారస్య నహ్రస్వః ఏచామపి ద్వాదశ తేషాం హ్రస్వాభావాదిత్యుక్తత్వాత్ తథాచ మేకా . నతు మికా ఇతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 19

మూ—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప: మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా న మేకాధీశా అమేకాధీశా మా శబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః ఏచామపి ద్వాదశ తేషాం హ్రస్వాభావాని త్యుక్తావపి ఏచ ఇగ్ఘ్రస్వాదేశే ఇతిసూత్రేణ ఏచాం యది హ్రస్వః తర్హి ఇగేవ స్యాదిత్యుక్తత్వాత్ కేణ ఇతి సూత్రేణ ప్రకృతే మేకా ఇత్యత్ర ఏకారస్య హ్రస్వే ఇకారరూపేసతి మికా నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతిసిద్ధాన్తః 20

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

వ్యా:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపణ్డిత ఆ అద్భుతం త్వదుక్తిశ్రవణాదితి భావః మేకా మేకాశబ్దఃకర్త్రీ మేకాధీశామాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతైవేత్యర్థః కుతః కేణఇతిసూత్రే అణఇతి పూర్వణకారేణ ప్రత్యాహారః తథాచ అత్ర మే + క + ఆ ఇత్యత్ర ఏకారస్య పూర్వణకారప్రత్యాహృత అణ్ ప్రత్యాహారే అఘటకత్వాత్ అనణ్తయా కేణఇతి నహ్రస్వః తత స్సవర్ణదీర్ఘః తథాచ మేకా నతు మికా ఇతి తదాశయ ఇతిపూర్వపక్షః 21

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ హే విభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః కేణఇతి సూత్రే అణఇతి పూర్వణకారేణ ప్రత్యాహారే వినిగమకాభావాత్ పరేణాపి ణ కారేణ ప్రత్యాహారః తథాచ మే + క + ఆ ఇత్యత్ర ఏకారస్య అణ్త్వాయా కేణఇతి హ్రస్వేమికా నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాన్తః 22

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- ఆః- మేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశహే పణ్డిత ఆః ఇతి కోపే అపసిద్ధాన్త శ్రవణాదితి భావః ఆస్తు స్యాత్కోపపీడయోః ఇత్యమరః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః కేణఇతి సూత్రే అణ్ ప్రత్యాహారః పూర్వణకారేణైవ నతుపరణకారేణ కుతః అణుదిత్సవర్ణస్య చేత్యేత ద్విహాయ పూర్వేణాణ్గ్రహణం పరేణేణ్గ్రహణమితి అణ్ సూత్ర భాష్యసిద్ధాన్తాత్ తథాచ మే + క + ఆ ఇత్యత్ర ఏకారస్య

అనత్వాత్ పూర్వణకార ప్రత్యాహృత అణ్ప్రత్యాహారఘటకత్వాభావాత్ కేణ ఇతిసూత్రేణ నహ్రస్వః తతః సవర్ణదీర్ఘః తథాచ మేకా నతు మికా ఇతి తదాశయ ఇతిపూర్వపక్షః 23

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ హే విభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయకృతా నభవతీత్యర్థః కుతః మా సు ఇ జి క అ ఇతిస్థితే సుపోలుకి మా+ఇ+క+అ ఇతిజాతే తత్ర ప్రథమతః మా+ఇ ఇత్యత్ర గుణే కృతే మే ఇతిజాతే తతః మే+క+అ ఇతిస్థితె అంతాదివచ్చేతి పరిభాషయా పూర్వాంతవద్భావేన మే ఇత్యత్ర ఏకారస్య ఆకారవత్తయా పూర్వణకార ప్రత్యాహృత అణ్తయా కేణఇతి హ్రస్వే మిక ఇతి జాతే తతఃసవర్ణదీర్ఘే మికానతు మేకా ఇతి తదాశయఇతి సిద్ధాన్తః 24

మూ:మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశహే పణ్డిత ఆ అద్భుతం అపసిద్ధాన్త కరణాదితి భావః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్దక ప్రత్యయటాప్ప్రత్యయ కృతేత్యర్థః కుతః వర్ణాశ్రయే నాస్త్యన్తాదివద్భావ ఇతివర్ణాశయేఃఅన్తాదివచ్చేత్యస్య ప్రతిషేధాత్ కేణ ఇతి హ్రస్వస్య వర్ణాశ్రయ తయానాన్తాదివద్భావః తథాచ మేకా నతుమికా ఇతి తదాశయఇతి పూర్వపక్షః 25

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతా

నభవతీ త్యర్థః కుతః మా సు, ఇ జి, క, అ, ఇతిస్థితే సుపోలుకి మా+ఇ+క+అ ఇతిజాతె తత్రప్రథమతః మా+ఇ ఇత్యత్రగుణే మేఇతిజాతే అంతాదివచ్చేతి పరిభాషయా పరాదివద్భావేన మే ఇత్యేకారస్య ఇకారవత్తయా పూర్వణకారప్రత్యాహృత అణ్త్వేన కేణ ఇతి హ్రస్వే కృతే మికఇతి జాతే తతస్సవర్ణదీర్ఘే మికా నతు మేకా ఇతితదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 26

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- అ- మేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత ఆ అద్భుతం అపసిద్ధాంత కరణాదితి భావః మేకా మేకాశబ్దఃకర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్దఇశబ్దకప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతా భవతీత్యర్థః కుతః వర్ణాశ్రయే నాస్త్యంతాదివద్భావ ఇతి వర్ణాశ్రయే పూర్వాంతవద్భావస్యేవ పరాదివద్భావస్యాపి ప్రతిషేధాత్ తథాచపరాదివద్భావేన మేఇత్యత్ర ఏకారస్య ఇకారవత్త్వాభావాత్ పూర్వణకారప్రత్యాహృత అణ్ప్రత్యాహార ఘటకత్వాభావేన కేణఇతి హ్రస్వో నప్రవర్తతే తథాచ మేకా నతుమికా ఇతి తదాశయ ఇతిపూర్వపక్షః 27

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

స:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్దకప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః జ్ఞాపకసిద్ధం నసర్వత్ర ఇతి పరిభాషయా వర్ణాశ్రయే నాస్త్యంతాది వద్భావఇతి పత్వతుకో రసిద్ధవచనేన జ్ఞాపిత తయా తస్య అసార్వత్రికత్వాత్ తథాచ ప్రకృతే అంతాదివచ్చేత్యనేన పరాదివద్భావేన ఏకారస్య ఇకార వత్తయా పూర్వణకార ప్రత్యాహృత అణ్త్వేన కేణఇతి ప్రవర్తత ఏవ తథాచ మికా నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః28

మూః—మేకాధీశా మేకాధీశా

పః—మేకా- ధీశ ఆ- మేకాధీశా-

వ్యాః—ధీశ హేపండిత ఆ ఆనందః త్వదుక్తిశ్రవణాదితి భావః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతైవేత్యర్థః కుతః అంతాదివద్భావేన ఏకారస్య ఇకారవత్త్వేపి తస్య హ్రస్వతయా ప్రకృతే దీర్ఘాభావాత్ హ్రస్వస్యప్రస్వ విధానేప్రయోజనా భావాచ్చ కేణఇతి నప్రవర్తత ఏవ తథాచ మేకా నతు మికా ఇతి తదాశయఇతి పూర్వపక్షః 29

మూః—మేకాధీశా మేకాధీశా.

పః—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యాః—అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్టాప్ప్రత్యయ కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః మేకాఇత్యత్ర మే ఇత్యత్ర పరాదివద్భావేన ఏకారస్య ఇకారవత్తయా దీర్ఘాభావేపి పర్జన్యవల్లక్షణ ప్రవృత్యా కేణ ఇతి హ్రస్వే తతస్థాపి సవర్ణదీర్ఘే మికా నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతిసిద్ధాన్తః 30

మూః—మేకాధీశా మేకాధీశా

పః—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యాః—ధీశ హేపండిత ఆ అద్భుతం అపసిద్ధాంత కరణాదితి భావః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతైవేత్యర్థః కుతః వర్ణాశ్రయే నాన్త్యాంతాదివద్భావ ఇత్యస్య జ్ఞాపకసిద్ధం నసర్వత్ర ఇత్యనేన అసార్వత్రికత్వేన ప్రకృతే పరాదివద్భావేన మేఇత్యత్ర ఏకారస్య ఇకారవత్తయా ప్రాప్తః కేణఇతి హ్రస్వో నప్రవర్తతే తస్య నకపీతినిషేధాత్ తథాచ మేకా నతు మికా ఇతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 31

మూః—మేకాధీశా మేకాధీశా

పః—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యాః—అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ నిష్పన్నా నభవతీత్యర్థః కుతః మా సు ఇ జి క ఆ ఇతి స్థితే సుపోలుకి మా+ఇ+క+ఆ ఇతిజాతే అత్ర కకారః నకప్ పరంతు స్వార్థికః కకారః తథాచ నకపీతి నిషేధో నప్రవర్తతే తథాచ కేణఇతి హ్రస్వే మికా నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 32

మూః—మేకాధీశా మేకాధీశా.

పః—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యాః—ధీశ హేపండిత ఆ అద్భుతం అపసిద్ధాంత కరణాదితి భావః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతా భవతీత్యర్థః కుతఃమా లక్ష్మీః ఇః అగ్రితః యస్యాసా ఇతి విగ్రహే మాసు ఇ జి ఇతి స్థితే సుపో లుకి తతో గుణే మే ఇతి జాతే శేషాద్విభాషేతి కపి టాపిచసతి మే+క+ఆ ఇతిజాతేసవర్ణదీర్ఘే మేకా భవతి తథాచాయం కప్ న స్వార్థికః కకారః తథా చ నకపీతి నిషేధాత్ నహ్రస్వః తథాచ మేకా నతు మికా ఇతి తదాశయఇతి పూర్వపక్షః 33

మూః—మేకాధీశా మేకాధీశా

పః—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః? వ్యధికరణ బహువ్రీహ్యా శ్రియణేన యథాకథంచిత్ మేకాశబ్దనిష్పత్తావపి మా లక్ష్మీః ఈః అగ్రతః. యస్యాస్సా ఇతివిగ్రహేణ వ్యధికరణ బహువ్రీహిణా ధనవత్త్వమేవ బుధ్యేత. నతు విద్యావత్త్వ మితి తథాచ వ్యధికరణ బహువ్రీహిర్నవక్తవ్య ఇతి తదాశయః ఇతి సిద్ధాంతః34

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత ఆ ఆనందః త్వద్యుక్తిశ్రవణా దితిభావః మేకా, మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతేత్యర్థః తథాచ మాలక్ష్మీః ఈః అగ్రతః యస్యాస్సా ఇతి విగ్రహేణ ధనవత్త్వమేవ బుధ్యతాం నతువిద్యావత్త్వం తావతా కాక్షతిరితి తదాశయఇతి పూర్వపక్షః 35

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

వ:—మేకా- అధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో ఆ అద్భుతం మేకా మేకావంశః కర్త్రీ మేకాధీశా మా లక్ష్మీః ఈరేవ ఇకా సరస్వతీ వ్యా॥ స్వార్థేకః కేణఇతి హ్రస్వః ని॥ ఈకారోబ్జదళే లక్ష్మ్యాం వాణ్యాం కమలకేసర ఇతిరత్నమాలాతయోః అధీశా మేకాధీశా ధనవతీవిద్యావతీచ తథాచధనవత్త్వవిద్యావత్త్వయో ర్ద్వయో ర్మేకావంశే సాక్షాత్పరిదృశ్యమానతయా విద్యావత్త్వం పరిత్యజ్య ధనవత్త్వమాత్ర కథనేన న్యూనతాభవేదితి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 36

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా అధీశ. అమేకాధీశా.

వ్యా:—ధీశ హేపండిత ఆ ఆనందః త్వద్యుక్తిశ్రవణా దితిభావః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతైవేత్యర్థః మా లక్ష్మీః ఈః అగ్రతః యస్యాస్సా ఇతివిగ్రహేణ నిష్పన్నైవేతి భావః కుతః ధనవత్త్వేన విద్యావత్త్వం ఉపలక్షితం స్యాత్ తథాచ నకాపిక్షతిరితి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 37

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

వ:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా నమేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః మా లక్ష్మీః ఈః అగ్రతః యస్యాస్సా ఇతివిగ్రహేణ ధనవత్త్వ మాత్రబోధేన ధనవత్త్వస్య విద్యావత్త్వోపలక్షణత్వే నిరాధారత్వా దితి తదాశయఇతి సిద్ధాంతః 38

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత ఆ ఆనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతేత్యర్థః కుతః? ధన బోధక మాశబ్దేన విగ్రహాభావేపి మేధాబోధక మాశబ్దేన విగ్రహేమా మేధా ఈః అగ్రతః యస్యాస్సా ఇతివిగ్రహేణాపి మేకాశబ్దో నిష్పన్నః తథాచ నపూర్వోక్త దోషావకాశ ఇతి తదాశయఇతిపూర్వపక్షః "ని" మాస్త్రీ మా నేమృతౌ వేళా మేధా శ్రీ మధ్యమాతృష్వితిరత్నమాలా 39

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

స:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ నిష్పన్నా నభవతీత్యర్థః కుతః మా మేధా ఔ అగ్రితః యస్యాస్సా ఇతి విగ్రహే ధనవత్త్వ విద్యావత్త్వయో ర్భోధాభావేన కేవల మేధావత్త్వస్య నిరుపయోగిత్వాత్ ఉత్కర్షో నస్యాదితి తదాశయఇతి సిద్ధాంతః 40

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- అ- మేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత అ ఆనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఇశబ్ద కప్రత్యయ టాప్రత్యయ ప్రధానేత్యర్థః కుతః మామేధా మాలక్ష్మీశ్చ మే "వ్యా" సరూపాణా మేకశేష ఏక విభక్తావితి ఏకశేషః తే ఔ అగ్రతః యస్యాస్సా తథోక్తా తథాచ మేధా ధన రూపార్థక మాశబ్దేన విగ్రహే మేధావత్త్వ ధనవత్త్వరూపార్థయో ర్లాభేన కేవలమేధావత్త్వస్య నిరుపయోగిత్వశంకా నిరస్తా ఇతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 41

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా న మేకాధీశా అమేకాధీశామాశబ్దఇశబ్దకప్రత్యయటాప్ప్రత్యయనిష్పన్నా నభవతీత్యర్థః కుతః మాచ మాచ మే మేధాలక్ష్మ్యౌ ఔ అగ్రతః యస్యాస్సా ఇతి విగ్రహే మేధా ధన రూపార్థయో ర్భోధేపి విద్యారూపార్థా లాభేన నిర్గంధ కుసుమవత్ తయోర్నిరుపయోగిత్వా దితి తదాశయ ఇతి సిద్ధాన్తః 42

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ అ- మేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత అ ఆనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతేత్యర్థః మాచ ఈచ మయా సేశబ్దవత్ లక్ష్మీ సరస్వత్యౌ ఏఅంగణే ఏఇతి అశబ్దస్య సప్తమీయస్యాస్సా 'ని'అకారోబ్రహ్మవిష్ణుశకమహేష్వంగణే ఇతిరత్నమాలా శేషాద్విభాషేతికప్ తతష్టాప్ మా+ఈ+అ ఇతిజాతే తత్ర ప్రథమతః గుణే కృతే మే ఇతి జాతే తతః మే+అ ఇతిస్థితే మాసు ఈసు అజి ఇత్య లౌకికే విగ్రహే సుపోలుకి ఏజః పదాంతాదితిపూర్వరూపేకప్రత్యయే టా పిచ సతి నిష్పన్నో మేకాశబ్ద ఇతిభావః ఏవంచ ధనవత్త్వ విద్యావత్త్వ రూప అర్థ ద్వయలాభాత్ సర్వోత్కర్షలాభ ఇతి తదాశయ ఇతిపూర్వ పక్షః 43

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ నిష్పన్నా నభవతీత్యర్థః కుతః మాసు ఈసు అ జి క ఆఇతిస్థితే సుపోలుకి మా+ఈ+అ+క+ఆ ఇతిజాతే తత్ర ప్రథమతః మా+ఈ ఇత్యత్రగుణే కృతే మేఇతి జాతే మే+అ ఇతిస్థితే ఈదూదేద్ద్వివచన మితి ప్రగృహ్య సంజ్ఞాయాం సత్యాం ప్లుతప్రగృహ్యా అచి నిత్యమితిప్రకృతి భావేన మేఅకా భవతి నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 44

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

ప:—మేకా- ధీశ- ఆః- మేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత ఆః ఇతికోపే అపసిద్ధాంత శ్రవణాదితి భావః "ని" అ స్తుస్యా తోక్షపీడయోరిత్యమరః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశామాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయటాప్ప్రత్యయ నిష్పన్నే త్యర్థః కుతః మా సు ఈ సు అ జి క ఆ ఇతిస్థితే సుపోలుకి మా+ ఈ+ అ+క+ఆ ఇతిజాతే తత్ర ప్రథమతః మా+ఈ ఇత్యత్ర గుణే కృతే మే ఇతి జాతే మే+అ ఇతిస్థితే ఈదూదేద్ద్వివచనమితి ప్రగృహ్యసంజ్ఞా మే ఇత్యస్య నభవతి కుతః ఈదూదేద్ద్వివచన మిత్యత్ర ఈదూదేదితి విశేషణం ద్వివచనమితి విశేష్యం తథాచ యేనవిధిస్తదంతస్యేతి తదంతవిధినా ఈదూదేదన్తం ద్వివచనమిత్యర్థాత్ తథాచ అత్ర ఈదూదేదన్తద్వివచనాభావాత్ నప్రగృహ్యసంజ్ఞా తతో నప్రకృతి భావః తథాచ మేకా నతు మే అకా ఇతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 45

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా అధీశ. అమేకాధీశా.

వ్యా:— అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా నమేకాధీశాఅమేకాధీశామాశబ్దఈశబ్దఅశబ్దకప్రత్యయటాప్ప్రత్యయకృతా నభవతీ త్యర్థః కుతః ఈదూదేద్ద్వివచనమిత్యత్ర ద్వివచన పదేన ప్రత్యయ గ్రహణే తదంత గ్రహణమితి పరిభాషయా ద్వివచనాంతం గృహ్యతే తస్య ఈదూదేదితి విశేషణం తథాచ యేనవిధిస్తదంతస్యేతి పరిభాషయా తదంతం గృహ్యతే తథాచఈదూదేదన్తంద్వివచనాంతంప్రగృహ్యసజ్ఞంస్యాదితి తదర్థః తథాచ మా లక్ష్మీః ఈః సరస్వతీచ మయా ఏఅంగణే ఏఇతి అశబ్దస్యస ప్తమీ యస్యాస్సా తథాచ మా సు ఈఇ స్థితే సుపోలుకి మా ఈ ఇతి జాతే తతోగుణే మేఇతిజాతే తతః మే ఔ అ జి ఇతిస్థితే సుపోలుకి

మే అ ఇతిజాతే తతః కప్రత్యయే టాపి దీర్ఘే చ సతి మే అ భవతి తత్ర మే ఇత్యస్య ప్రత్యయలక్షణన్యాయేన ఔ ప్రత్యయాంతతయా మేఇతి ద్వివచనాంతం భవతి తదేవ ఈదూదేదన్త' ఘటక ఏదంతంచ భవతి తథాచ ఈదూదేదన్తం ద్వివచనాంతంచ మే ఇతిభవతి తథాచ మే ఇత్యస్య ఏదన్త ద్వివచనాంతతయా మే ఇతి ప్రగృహ్యసంజ్ఞకం తస్య ప్లుతప్రగృహ్యా అచీతి ప్రకృతిభావే మే అ ఇతి భవతి తతః కప్రత్యయే టాపి దీర్ఘే చ మే అకా నతు మేకా ఇతి తదాశయఇతిసిద్ధాన్తః 46

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత ఆ ఆనంగః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతైవేత్యర్థః కుతః సంజ్ఞావిధౌ ప్రత్యయగ్రహణే తదంతగ్రహణం నాస్తి సుప్తిఙంతమితి జ్ఞాపకాత్ తథాచ ఈదూదేద్ద్వివచనమిత్యత్ర ద్వివచనమిత్యనేన ద్వివచనాతం నగృహ్యతే తథాచ ఈదూదేదంతం ద్వివచనం ప్రగృహ్యసంజ్ఞం స్యాదితి తదర్థః తథాచ ప్రకృతే మేఇత్యస్య ఈదూదేదంత ద్వివచనత్వాభావాత్ మే ఇత్యస్య నప్రగృహ్యసంజ్ఞా అతో నప్రకృతిభావః తేన మేకా నతు మే అకా ఇతి తదీయాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 47

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

స:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః జ్ఞాపకసిద్ధం నసర్వత్ర ఇతి పరిభాషయా సంజ్ఞా

విధౌ ప్రత్యయగ్రహణే తదంతగ్రహణం నాస్తీత్యస్య సుప్తిఙంతమిత్యత్ర అంతగ్రహణేన జ్ఞాపితతయా తస్య అసార్వత్రికత్వాత్ ప్రకృతే నప్రవర్తతే తథాచ ఈదూదేద్ద్వివచనమిత్యత్ర ద్వివచనమిత్యనేన ద్వివచనాంతం గృహ్యతే తథాచ ఈదూదేదంతం ద్వివచనాంతం ప్రగృహ్యసంజ్ఞం స్యాదితి తదర్థః తథాచ ప్రకృతే ఈదూదేదంత ద్వివచనాంతత్వస్య మేఇత్యస్య పూర్వోక్త విధయా సత్వాత్ ప్రగృహ్యసంజ్ఞం స్యాదితి తదర్థః తథాచ, ప్రకృతే ఈదూ దేదంత ద్వివచనాంతత్వస్య మేఇత్యస్య పూర్వోక్తవిధయా సత్వాత్ ప్రగృహ్యసంజ్ఞా తతః ప్రకృతిభావః తేన మే, అకా నతు మేకా ఇతితదీయాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 48

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

ప:—మేకా- ధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత ఆ ఆనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద ఆశబ్ద కప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతేత్యర్థః కుతః సంజ్ఞాపూర్వకవిధేరనిత్యత్వాత్ అత్ర మేఇత్యస్య ప్రగృహ్యసంజ్ఞాసత్త్వేపి ప్లుతప్రగృహ్యాఅచీతి ప్రగృహ్యసంజ్ఞానిమిత్తకః ప్రకృతిభావో నభవతి తథాచమేకా నతు మే. అకా ఇతితదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 49

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ ఆ మేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా న మేకాధీశా అమేకాధీశా- మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః జ్ఞాపకసిద్ధంనసర్వత్రేతి పరిభాషయా సంజ్ఞాపూర్వకవిధిరనిత్యఇత్యస్య ఓర్గుణఇతి సూత్రేణ జ్ఞాపితతయా తస్యాప్య

సార్వత్రికత్వాత్ పూర్వోక్తవిధయా ప్రగృహ్యసంజ్ఞాసత్త్వే ప్లుతప్రగృహ్యా అచీతి ప్రకృతిభావే మేఅకా నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతిసిద్ధాంతః 50

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత ఆ అద్భుతం మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మా శబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతైవేత్యర్థః కుతః ఈదూదేద్ద్వివచనం ప్రగృహ్యమితి సూత్రే ప్రత్యయగ్రహణ పరిభాషయా తదంతవిధౌ ఈదూదేదంతం ద్వివచనాంతం ప్రగృహ్యసంజ్ఞం స్యాదిత్యుక్తౌ కుమార్యోరగారం కుమార్యగారం వధ్వోరగారం వధ్వగారమిత్యత్రచ కుమారీ+ఓస్ అగార సు ఇతిస్థితే సుపోలుకి కుమారీ+అగార ఇతిస్థితే ప్రత్యయ లక్షణన్యాయేన ఈదూదేదంతం ద్వివచనాంతం కుమారీ భవతి ప్రగ్రహ్యసంజ్ఞాయాం ప్రకృతిభావేన కుమారీ అగార ఇతిస్థితే సుప్రత్యయే సోరమి కుమారీ- అగారం స్యాత్ నతు కుమార్యగారం ఏవం వధూఅగారంనతువధ్వగారమితిప్రత్యయగ్రహణే తదంతగ్రహణమితి నాత్ర ప్రవర్తతే తథాచ ఈదూదేద్ద్వివచనమిత్యస్య ఈదూదేదంతం ద్వివచనమిత్యేవార్థః తథాచ కుమార్యగారం వధ్వగారమిత్యేవ నతుకుమారీ అగారం వధూ అగారం తద్వత్ ప్రకృతే మేఇత్యస్య ఈదూదేదంత ద్వివచనత్వాభావాత్ నప్రగృహ్యసంజ్ఞా తేన నప్రకృతిభావః తథాచ మేకానతు మేఅకా ఇతితదాశయఇతిపూర్వపక్షః 51

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయ టాప్ప్ర

త్యయ కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః పూర్వోక్తరీత్యా ప్రత్యయ గ్రహణే తదంతగ్రహణమితి తదంతగ్రహణాభావేపి ఈదూదేద్ద్వివచన మిత్యత్ర ద్వివచనపదేన కృత్రిమాసంజ్ఞా నగృహ్యతే పరంతు అకృత్రిమైవ సంజ్ఞా తథాచాత్ర ద్వయోర్వచనంద్వివచనమితివ్యుత్పత్త్యాఈదూదేదంతంద్విత్వవాచకం ప్రగృహ్యసంజ్ఞం స్యాదితి తదర్థః తథాచ మా లక్ష్మీః ఈస్సరస్వతీచేతి విగ్రహే మాను ఈ సు ఇతి స్థితే సుపోలుకి గుణే కృతే మే ఇతిభవతి తతః మే ఔ అ జి ఇతి స్థితే సుపోలుకి మే అ ఇతి జాతేతతఃయుశ్శిష్యతే సలుప్య మానార్థాభిధా యీతిన్యాయేన మేఇత్యస్య లక్ష్మీ సరస్వత్యుభయ వాచకత్వాత్ ఏదంతంద్విత్వవాచకం మే ఇతిభవతి తథాచ ఈదూదే ద్వివచనమిత్యనేన మేఇత్యస్య ప్రగృహ్యసంజ్ఞాభవతి తతః ప్రకృతిభావే మే+అ ఇతజాతే తతఃకప్రత్యయె టాపి దీర్ఘేచ మే అకా నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతిసిద్ధాంతః 52

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత ఆ అద్భుతం మేకా మేకాశబ్దఃకర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయాకృతేత్యర్థః కుతః కృత్రిమాకృత్రిమయోః కృత్రిమే కార్యసంప్రత్యయ ఇతి పరిభాషయా అత్ర ఈదూదేద్ద్వివచనమిత్యత్ర ద్వివచనమితి కృత్రిమాసంజ్ఞా గృహ్యతే తథాచ ఈదూదేదంతం ద్వివచనమిత్యుక్తౌ మాలక్ష్మీః ఈ స్సరస్వతీచేతి విగ్రహే మా సు ఈ సు ఇతి స్థితేసుపోలుకి మా ఈఇతిజాతేతతఃగుణేకృతే తతః ఔప్రత్యయె సతిమే ఔఅజిఇతిస్థితేసుపోలుకి మే+అఇతిజాతే తత్ర మేఇత్యస్య ఏదంత కృత్రిమ ద్వివచనత్వాభావాత్ ఈదూదేద్ద్వివచనమితి నప్రగృహ్యసంజ్ఞా తతోనప్రకృతిభావఃతతః మే+ అ ఇత్యత్రపూర్వరూపే

తతః కప్ప్రత్యయే టాపి దీర్ఘేచ సతి మేకా నతు మే అకా ఇతి 53
తదాశయ ఇతిపూర్వపక్షః

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః ఉభయగతి రిహ భవతీతి పరిభాషయా ఈదూదేద్ద్వివచనమిత్యత్ర కృత్రిమాకృత్రిమయో ర్ద్వయోర్గ్రహణసంభవాత్ వినిగమనావిరహేణ ప్రకృతే అకృత్రిమా సంజ్ఞాగృహ్యతే తథాచ ప్రకృతే మే ఇత్యస్య ఈదూదేదంతఘటక ఏదంతతయా ద్విత్వవాచకతయాచ మే ఇత్యస్య ప్రగృహ్యసంజ్ఞా తతః మే అ ఇతిస్థితే ప్రకృతిభావః తత: కప్ప్రత్యయే టాప్ప్రత్యయే దీర్ఘేచ సతి మే అకా నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 54.

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత ఆ అద్భుతం మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతేత్యర్థః కుతః ఉభయగతి రిహభవతీతి పరిభాషయా ఈదూదేద్ద్వివచనమిత్యత్ర ద్వివచనపదేన అకృత్రిమైవ సంజ్ఞాయది గృహ్యేత కుమార్యగారం వధ్వగారమిత్యత్ర కుమారీ ఓస్ అగార సు వధూ ఓస్ అగార సు ఇతిస్థితే సుపోలుకి కుమారీ ఇత్యస్య ఈదంతతయా యచ్ఛిష్యతే తల్లుప్యమానార్థాభిధాయీతిన్యాయేన ద్విత్వవాచకతయాచవధూఇత్యస్య ఊదంతతయాద్విత్వ

వాచకతయాచ కుమారీ వధూశబ్దయోః ప్రగృహ్యసంజ్ఞాస్యాత్ తతఃప్రకృతి
భావః తతః కుమారీ+అగార వధూ+అగార ఇతిస్థితే ద్వయో స్సరమి
కుమారీ అగారం వధూ అగారమితి అనిష్టరూపం ప్రసజ్యేత తథాచాత్ర
లక్ష్యానురోధాత్ ద్వివచన మిత్యత్ర కృత్రిమైవ సంజ్ఞా గ్రాహ్యా తథాచ
ప్రకృతే మేఇత్యస్యఏదంత కృత్రిమ ద్వివచనత్వాభావాత్ న ప్రగృహ్య
సంజ్ఞాతో నప్రకృతిభావః తథాచ మేకా నతు మేఅకా ఇతితదాశయ ఇతి 55
పూర్వపక్షః

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా
నమేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయ టాప్ప్ర
త్యయ కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః పూర్వోక్తరీత్యా ప్రగృహ్యసంజ్ఞాభావేపి
మాను ఈను అజి క ఆ ఇత్యలౌకికే విగ్రహే సుపోలుకి మా+ఈ+
అ+క+ఆ ఇతిజాతే తత్ర ప్రథమత్వ మా+ఈఇత్యత్ర గుణే కృతే మే
అ+క+ఆ ఇతిజాతే తతః మే+అ ఇతిస్థితే అంతాదివచ్చేతి పరిభాషయా పరాది
వద్భావేన ఏకారస్య ఈకారవత్తయా ఇకోసవర్ణఇతి హ్రస్వసముచ్చితః
ప్రకృతిభావః స్యాత్ తేన మి అకా ఇత్యపి నతు మేకా ఏవేతి తదాశయ 56
ఇతిసిద్ధాంతః

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- ఆః- మేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత ఆః ఆః ఇతికోపే అపసిద్ధాంతశ్రవణాదితి
భావః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశామాశబ్దఈశబ్దఅశబ్ద కప్రత్యయ

టాప్ప్రత్యయ కృతైవేత్యర్థః కుతః మా ను ఈ సు అ జి క ఆ ఇతిస్థితే
సుపోలుకి మా+ఈ+అ+క+ఆ ఇతిజాతే తత్ర ప్రథమతః మా+ఈ
ఇత్యత్ర ఆద్గుణేమేఇతి జాతే తతః మే+అ ఇతిస్థితే పరాదివద్భావేన
ఏకారస్య ఈకారవత్త్వేపి ఇకోసవర్ణఇతి నప్రవర్తతే తస్య నసమాసే ఇతి
నిషేధాత్ తథాచ పరాదివద్భావేపి నహ్రస్వసముచ్చితః ప్రకృతిభావః
తథాచ మేకా నతు మి అకాఇత్యపీతి తదాశయ ఇతిపూర్వపక్షః 57

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా

వ్యా:—అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా
నమేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయ టాప్ప్ర
త్యయ కృతా నభవతీ త్యర్థః కుతః ఇకోసవర్ణ ఇత్యస్య నసమాసఇతి నిషేధ
సత్త్వేన హ్రస్వసముచ్చిత ప్రకృతిభావాభావేపి పరాదివద్భావేన ఏకారస్య
ఈకారవత్తయా ఇకోయణచీతి యణాదేశ స్స్యాత్ తథాచ మ్యకాఇతి
నతు మేకా ఇతి తదాశయఇతి సిద్ధాంతః 58

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప—:మేకా- ధీశ- ఆః మేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత ఆః ఇతి కోపే అపసిద్ధాంత శ్రవణాదితి
భావః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్ర
త్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతేత్యర్థః అత్ర అంతాదివచ్చేతి పరిభాషా నప్రి
వర్తతే వర్ణాశ్రయే నాస్త్యంతాదివద్భావఇతి తస్య నిషేధాత్ తథాచ మే
ఇత్యత్ర ఏకారస్య పరాదివద్భావేన ఈకారవత్త్వాభావేన నయణాదేశః
తథాచ మేకా నతు మ్యకా ఇతి తదాశయ ఇతిపూర్వపక్షః 59

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా నమేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ నిష్పన్నా నభవతీత్యర్థః కుతః మా సు ఈ సు అ జి క అ ఇతిస్థితే సుపోలుకి మా+ఈ+అ+క+అ ఇతిజాతే తతః ప్రథమతః మా+ఈ ఇత్యత్ర ఆద్గుణే కృతే మే ఇతిజాతే తతః మే+అ ఇతిస్థితే ఏచోఽయవాయావ ఇతి అయాదేశే తతః లోపశ్శాకల్యస్యేతి యలోపేచసతి పూర్వత్రాసిద్ధమితి యలోపస్యాఽసిద్ధత్వాత్ స్వరసంధ్యభావే మఅకా నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 60

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

:—మేకా- ధీశ- ఆమేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత ఆ అద్భుతం ఆపసిద్ధాంత శ్రవణాదితి భావః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతేత్యర్థః కుతః మా సు ఈసు అ జి ఇత్యలౌకికే విగ్రహే సుపోలుకి మా+ఈ+అ ఇతిజాతే తత్ర ప్రథమతః మా+ఈ ఇత్యత్ర ఆద్గుణ ఇతి గుణే కృతే మే ఇతిజాతే తతః మే+అ ఇతిస్థితే ఏచోఽయవాయావ ఇతి అయాదేశాప వాదతయా ఏఙః పదాన్తాద తీతిపూర్వరూపే తతః కప్రత్యయే టాపి దీర్ఘేచ సతి మేకా ఇతి భవతి నతు మఅకా ఇతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 61

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా

వ్యా:—అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా నమేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ నిష్పన్నా నభవతీత్యర్థః కుతః మాసు ఈసు అజి క అ ఇత్యలౌకికే విగ్రహే సుపోలుకి మా+ఈ+అ+క+అ ఇతిజాతే తత్ర ప్రథమతః ఈ+అ ఇత్యత్ర యణాదేశే కృతే య ఇతిభవతి తతః మా య ఇతి స్థితే మా య ఇత్యత్ర ఆకారస్య అచ్పరత్వాభావేన గుణో నభవతి తతః మాయకా నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాన్తః 62

మూ:—మేకాధీశా- మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత అ ఇత్యాక్షేపే అపసిద్ధాంత కరణాది భావః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతేత్యర్థః కుతః మాసు ఈసు అ జి క అ ఇత్యలౌకికే విగ్రహే సుపోలుకిమా+ఈ+అ+క+అ ఇతిస్థితే తత్రప్రథమతః పూర్వోపస్థితినిమిత్తకత్వేన అంతరంగత్వాత్ మా+ఈ ఇత్యత్ర గుణో భవతి నతు ఈ+అ ఇత్యత్ర యణాదేశో నభవతితతశ్చ మే+అ ఇతి స్థితే ఏఙః పదాన్తాదతీతి పూర్వరూపే మే ఇతిజాతే మే+క+అ ఇతిస్థితే సవర్ణదీర్ఘే మేకా ఇతిభవతి నతు మాయకా ఇతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 63

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- అః- మేకాధీశకా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత అః ఇతికోపే మేకా మేకాశబ్దః మేకాధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయకృతేత్యర్థః కుతః మాసు ఈసు అజి కఅ ఇత్యలౌకికే విగ్రహే సుపోలుకిమా+ఈ+అ-క+అ

ఇతిజాతే తత్రాంతరంగత్వేన గుణేఽకృతేపి తత్ర ప్రథమాతః ఈఆ ఇత్యత్ర ఇకోయణచీతి యణాదేశేకృతే య్+అ ఇతి భవతి తతః మా+య ఇతి స్థితే అచఃపరస్మిన్ పూర్వవిధావితి స్థానివద్భావేన యకారస్య ఈకారవత్తయా ఆద్గుణఇతి గుణేకృతే మే+అ ఇతిజాతే తతః ఏజఃపదాంతాదతీతి పూర్వరూపే కృతే మేఇతిజాతే తతః మే+క+ఆ ఇతిస్థితే సవర్ణదీర్ఘే మేకానతుమాయకా ఇతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 64

మూ—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశహే విభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశామాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్దక ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయకృతా నభవతీత్యర్థః కుతః మా+ఈ-అ+క+ఆ ఇత్యత్ర ప్రథమతః ఈ+అ ఇత్యత్ర ఇకోయణచీతి యణాదేశేయ్ అ య ఇతిజాతే తతః మా+య ఇతిస్థితే అచఃపరస్మిన్నితి స్థానివద్భావేన యకారః ఈకారవన్నభవతి కుతః ఆద్గుణఇతి గుణస్య పూర్వపరస్థానికత్వేన పూర్వవిధిత్వాభావాత్ తథాచ నస్థానివద్భావః తథాచ నగుణః తథాచ మా యకా నతుమేకా ఇతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 65

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత ఆ ఆనందః సదుక్తి శ్రవణాదితి భావ మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతా భవతీత్యర్థః కుతః మా ను ఈను అ జి క ఆఇతవస్థాయాం సుపోలుకి మా-ఈ-అ-క-ఆ ఇతిజాతే పూర్వోపస్థితి నిమిత్తత్వేన అంతరంగత్వాద్గుణే కృతే మే-అ-క-ఆఇతిజాతే ఏఙః పదాంతా

దతీతి పూర్వరూపే మే-క-ఆ ఇతిజాతే తత స్సవర్ణదీర్ఘే మేకా నతు మాయకా ఇతివ్యధికరణ బహువ్రీహిరేవ సాధీయానితి తదాశయ ఇతిపూర్వపక్షః 66

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతా నభవతి కుతః? మా ను ఈ సు అ జి ఇతి స్థితే సుపోలుకి మా+ఈ+అ ఇతిజాతే మా-ఈ ఇత్యత్ర గుణేకృతే మే ఇతి జాతేతతః మే-అ ఇతిస్థితే ఏఙః పదాన్తాదతీతి పూర్వరూపే కప్ప్రత్యయే టాపి దీర్ఘేచ మేకా ఇతిభవతి తథాపి వ్యధికరణ బహువ్రీహౌ అకారపరిశ్లేష గౌరవమితి తదాశయ ఇతి సిద్ధాన్తః 67

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా ధీశ- ఆ మేకాధీశా

వ్యా:—ధీశహే పండిత ఆ అద్భుతం మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతైవేత్యర్థః కుతః అస్మదుక్త రీత్యా అకారపరిశ్లేషగౌరవ సంభవేపి మా లక్ష్మీః ఇకా సరస్వతీ తే అత్రస్త ఇతి త్వదుక్తరీత్యా మా సు ఇకా సు అ ఆ ఇతః లౌకికే విగ్రహే సుపోలుకి మా - ఇకా+అ+ఆ ఇతి త్వదుక్త ద్వంద్వ సమాసాత్ అప్రత్యయే టాపిచ అర్శఆది గణపాఠ కల్పనాయా గౌరవాత్ తథాచ గౌరవం ఉభయత్ర సమానమేవ తథాచ మదుక్తరీత్యా వ్యధికరణ బహువ్రీహిణా నిష్పత్తి స్సాధీయసీతి తదాశయఇతి పూర్వపక్షః 68

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ నమేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఈశబ్ద అశబ్ద కప్రత్యయటాప్రత్యయ కృతానభవతీత్యర్థః కుతః మాలక్ష్మీః ఇకా సరస్వతీ తే అత్ర స్త ఇతి వ్యుత్పత్త్యా మేకా శబ్దో భవతి తత్ర యద్యపి అర్శఆది గణపాఠగౌరవ మస్తిమా లక్ష్మీః ఈః సరస్వతీ ఏ అంగణేయస్యాసా ఇతి విగ్రహే వ్యధికరణ బహువ్రీ... తత్సమాస ప్రయుక్త గౌరవం అకార ప్రశ్లేష గౌరవం ప్రక్రియా గౌరవం చేతి త్రితయ మస్తి తథాచ మాలక్ష్మీః ఇకా సరస్వతీ తేఅత్ర స్తఇతి మదుక్తరీత్యా కృతద్వంద్వాత్ అచ్ప్రత్యయేటాప్రత్యయేచ ద్వంద్వగర్భిత తద్ధితవృత్త్యా మేకాశబ్ద నిష్పత్తిస్సాధీయసీతి తదాశయ ఇతిసిద్ధాంతః 69

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

ప:—మేకా- ధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:— ధీశ హేపండిత మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా న మేకా ధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్ప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః త్వదుక్తరీత్యా ద్వంద్వగర్భిత తద్ధితవృత్త్యాశ్రయణేన మా సు ఇ కా సు ఇత్యలౌకికే విగ్రహే సుపోలుకి మా-ఇకా ఇతిజాతే తతః అర్శ ఆదిత్వాదచ్ప్రత్యయే యస్యేతిచేత్యాలోపే టాప్రత్యయే సవర్ణదీర్ఘేచ కృతే మేకాఇతి శబ్దనిష్పత్తిః తత మా- ఇకా ఇత్యత్ర ఆద్గుణఇతి గుణే కృతే మేకా ఇతిజాతే కేణ ఇతిహ్రస్వే మికా ఇతి నతుమేకా ఇతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 70

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

—మేకా- అధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా:-అధీశ హేవిభో ఆఆనందః మేకా మేకాశబ్దఃకర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఇకా శబ్ద అచ్ప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతేత్యర్థః కుతః ఈరేవ ఇకా స్వార్థేకః కేణఇతి హ్రస్వః తథాచ మా సు ఇకా సు ఇత్యలౌకికే విగ్రహే సుపోలుకి మా - ఇకా ఇతి జాతే తతః గుణే కృతే మేకా ఇతి భవతి తత్ర లక్ష్యే లక్షణం సకృదేవ ప్రవర్తతే ఇతిపరిభాషయా పునరపి కేణఇతి హ్రస్వో నప్రవర్తతే తథాచ మేకా నతు మికా ఇతి తదాశయ ఇతిసిద్ధాంతః 71

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

ప:—మేకా- ధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా నమేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్ప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః లక్ష్యే లక్షణం సకృదేవ ప్రవర్తతే ఇతి పరిభాషాతు నాత్రప్రవర్తతే కుతః లక్ష్యభేదాత్ తథాచ ఈరేవ ఇకా ఇత్యత్ర ప్రథమతః కేణ ఇతి హ్రస్వః తతః మేకాఇత్యత్ర కేణఇతిహ్రస్వః తథాచ లక్ష్యభేదాత్ పరిభాషా నాత్రప్రవర్తతే తథాచ కేణఇతి హ్రస్వే మికా ఇతి నతు మేకా ఇతి తదాశయఇతి పూర్వపక్షః 72

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా-అధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో ఆఆనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్ప్రత్యయ టాప్రత్యయ కృతేత్యర్థః కుతః వికారకృత భేదేన నలక్ష్య భేదాశ్రయణమితి జ్ఞాపనేన మేకా ఇత్యత్ర మా+ఇకా ఇతిస్థితే ఇకారస్య ఏకారాదేశేన ఏకారకృతభేదేపి నలక్ష్యభేదఃతస్మాత్

లక్ష్యేలక్షణం సకృదేవ ప్రవర్తతే ఇతిపరిభాషయా పునరపి కేణఇతి హ్రిస్వో నప్రవర్తతే, తథాచ మేకా నతుమికా ఇతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 73

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

ప:—మేకా- ధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్ప్రిత్యయా టాప్ప్రిత్యయ కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః మేకాఇత్యత్రి మా ఇకా ఇతిస్థితేఆకార ఇకార స్థానే ఆద్గుణ ఇతి ఏకాదేశేన ఏకారే కృతే ఏకారస్య ఆకార ఇకార స్థానికత్వేన ఇకారవికృతి ర్నభవతి పరంతు ఆకార ఇకార వికృతిః తథాచ లక్ష్యభేదోఽస్త్యేవ తథాచ కేణఇతి సూత్రేణ పునః హ్రస్వే మికా నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 74

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- ఆ- మేకా- ధీశ-ఆ

వ్యా:—అధీశ హేవిభో ధీశ హేబుద్ధిశాలిన్ ఆ ఆనందః ఆ ఆనందః సంభ్రిమే ద్విరుక్తిః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకా మా మానం ప్రమాణం ఔ అగ్రితః యస్యాస్సా మేకా ప్రామాణికీ శబ్దశాస్త్ర సమ్మతే త్యర్థః కుతః కేణఇతిసూత్రే అణ ఇతి పూర్వణకారేణ ప్రత్యాహారః నతు పరణకారేణ అణుదిత్సవర్ణస్యచేత్యే తద్విహాయ పూర్వేణాఽణ్గ్రిహణం పరేణేణ్గ్రిహణమితి భాష్యసిద్ధాంతా దితి ప్రాగుక్తం తథాచ మేకాఇత్యత్ర ఏకారస్య పూర్వణకార ప్రత్యాహృత అణ్ప్రత్యాహారా ఘటకతయా నహ్రస్వః తేన మేకా నతుమికా ఇతితదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 75

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- ఆ- మేకా- ధీశ- ఆ-

వ్యా:-ధీశ హేపండిత ధీశ హేపండిత అతిశయే ద్విరుక్తిః ఆఆనందః ఆఆనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకా న విద్యతే మా మానం ప్రిమాణం ఔ అగ్రతః యస్యాస్సా తథోక్తా ఔ ఇతి ఇశబ్దస్య సప్తమీ అప్రామాణికీ శబ్దశాస్త్ర సమ్మతా నభవతీత్యర్థః ని మా స్త్రీ మానేమృతౌ వేశా మేధాశ్రీ మధ్యమాత్రృష్విలి రత్నమాలా మా లక్ష్మీః ఈ రేవఇకా సరస్వతీ తే అత్ర స్తఇతి విగ్రహేణ నిష్పత్తిస్తు నప్రిమాణికీతి భావః కుతః కేణఇతి సూత్రే అణ్ప్రిత్యాహారః పూర్వోక్త భాష్య సిద్ధాంతాత్ పూర్వణకారేణైవ తథాపి మేఇత్యత్రి ఏకారస్య అంతాదివచ్చేత్యనేన పూర్వాంతవద్భావేన ఆకారవత్తయా అణ్త్వేన కేణఇతిహ్రస్వే మికా ఇతి నతుమేకా ఇతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 76

మూ:—మేకాధీశా- మేకాధీశా

వ.—మేకా- అధీశ- ఆ- మేకా- ధీశ- ఆ-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో ధీశ హేపండిత ఆ ఆనందః ఆ ఆనందః అతిశయే ద్విర్భావః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకా మా మానం ప్రమాణం ఔ అగ్రితః యస్యాస్సా తథోక్తా ప్రామాణికీత్యర్థః తథాచ మా లక్ష్మీః ఇకా సరస్వతీ తే అత్రిస్త ఇతివ్యుత్పత్త్యా నిష్పత్తిః ప్రామాణికీతి భావః కుతః మేఇత్యత్రి ఏకారస్య పూర్వాంతవద్భావేన ఆకార వత్త్వేపి కేణఇతి హ్రస్వో నప్రివర్తతే తస్య నకపీతినిషేధాత్ తథాచ మేకా నతు మికా ఇతి తదాశయ ఇతిసిద్ధాంతః 77

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- అమేకా- ధీశ- ఆ-

వ్యా:—ధీశ హేబుద్ధిశాలిన్ ధీశ హేపండిత ఆఆనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకా నవిద్యతే మా మానం ప్రమాణం ఔ అగ్రితః యస్యాస్సా అమేకా అప్రామాణికీ మా లక్ష్మీః ఇకా సరస్వతీ తేఅత్రిస్త ఇతివ్యుత్పత్త్యా ద్వంద్వ గర్భితతద్ధితవృత్తిస్తు నసాధీయసీతి భావః కుతః మేకాఇత్యత్రి ఈరేవ ఇకా స్వార్థేకః కేణఇతి హ్రస్వః తథాచ ఇకా ఇతి రూపంభవతి తతః మా+ఇకా ఇత్యత్రి గుణే కృతే మేకా ఇతిభవతి తథాచ నాయంకప్ కింతు స్వార్థికః కప్రత్యయః ఇత్సంజ్ఞక పకార శూన్యః తథాచ నకపీతి నిషేధః నప్రవర్తతే తథాచ కేణ ఇతి సూత్రేణ హ్రస్వే మికా నతుమేకా ఇతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 78

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- ఆ-మేకా-ధీశ- ఆ-

79 వ్యా:—అధీశ హేవిభో ధీశ బుద్ధిశాలిన్ ఆ ఆనందః ఆ ఆనందః అతిశయే ద్విరుక్తిః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీమేకా ప్రామాణికీ విగ్రహస్తు ప్రాగుక్తః కుతః వర్ణాశ్రయే నాస్త్యంతాదివద్భావ ఇతి అంతాదివద్భావస్య ప్రతిషేధాత్ మేకాఇత్యత్ర ఏకారస్య పూర్వాంతవద్భావేన ఆకారవత్తయా కేణఇతి నహ్రస్వః తథాచ మేకా నతు మికా ఇతి తదాశయఇతి సిద్ధాంతః

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకా- ధీశ- ఆ-

వ్యా:—అధీశ అధిగతాః ఈశాః మేకాధీశాః యేనతస్య సంబుద్ధిః అధీశ హేమేకాధీశాశ్రయధీశ హేపండిత మేకామేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకా మా మానం ప్రమాణం ఔ అగ్రితః యస్యాస్సా అమేకా అప్రామాణికీ శబ్దశాస్త్రసమ్మతా నభవతీత్యర్థః కుతః మేకాఇత్యత్ర మా లక్ష్మీః ఇకా

సరస్వతీ తే అత్రిస్త ఇతి విగ్రహేమా+ఇకా+అ-ఆఇత్యత్ర గుణే కృతే మేకాభవతితత్రఏకారస్యపూర్వాంతవద్భావేనపదత్వేపరాదివద్భావేనఇకారవత్త్వే ఇకోసవర్ణే శాకల్యస్యహ్రస్వశ్చ ఇతిహ్రస్వ సముచ్చిత ప్రకృతిభావ స్స్యాత్ తతః యస్యేతిచేత్యాలోపే సవర్ణదీర్ఘేచసతి మికాఇత్యపినతుమేకా ఏవేతి రూపద్వయా ప్రాప్తిరితి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 80

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- ఆ- మేకా- ధీశ- ఆ-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో ధీశ హేబుద్ధిశాలిన్ ఆ అద్భుతం ఆఆద్భుతం అతిశయే ద్విరుక్తిః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకా ప్రామాణికీ శబ్దశాస్త్రసమ్మతా కుతః మేకా ఇత్యత్రి ఏకారస్య పూర్వాంతవద్భావేన పదత్వే పరాదివద్భావేన ఇకారవత్త్వేపి అచ్పరత్వాభావేన ఇకోసవర్ణే ఇతి నహ్రస్వసముచ్చిత ప్రకృతిభావః తథాచ మేకా నతుమికా ఇత్యపీతి నరూపద్వయా ప్రాప్తిరితి తదాశయఇతి సిద్ధాంతః 81

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- ఆ-మేకా-ధీశ- ఆ-

వ్యా:-అధీశ మేకాధీశాశయ విగ్రహస్తు ప్రాగుక్తః ధీశ హేపండిత ఆ ఆనందః ఆఆనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకా నవిద్యతే మా మానం ప్రమాణం ఔ అగ్రతః యస్యాస్సా అమేకా అప్రామాణికీ శబ్దశాస్త్రసంమతా నభవతీత్యర్థః కుతః మేకాఇత్యత్ర కకారస్య అచ్ప్రత్యాహార ఘటకత్వేన అచ్త్వయా పూర్వోక్తవిధయా అంతాదివచ్చేత్యనేన మే ఇత్యత్రఏకారస్య పూర్వాంతవద్భావేనపదత్వే పరాదివద్భావేన ఇకారవత్త్వే అచ్పరత్వసత్త్వేన ఇకో సవర్ణ ఇతిహ్రస్వ సముచ్చిత ప్రకృతిభావః ప్రవర్తత ఏవతథాచ మికాఇత్యపి నతుమేకాఏవేతిరూపద్వయాప్రాప్తిరితిపూర్వపక్షః 82

మూ:—మేకాధీశా- మేకాధీశా

ప.—మేకా- అధీశ- ఆ- మేకా- ధీశ- ఆ-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో ధీశ బుద్ధిశాలిన్ ఆ అద్భుతం ఆ అద్భుతం అతిశయేద్విరుక్తిః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రి మేకా మా మానం ప్రమాణం జా అగ్రిత యస్యాస్సా మేకా ప్రామాణికీ శబ్దశాస్త్రసంమతేత్యర్థః కుతః తుష్యతు దుర్జనఇతిన్యాయేన సమాధత్తే కకారస్య అచ్ప్రత్యాహార ఘటక తయా అచ్త్వేపి మేకాఇత్యత్ర ఏకారస్య ఉభయత ఆశ్రియణే నాంతాది వదితి అంతాదివద్భావ ప్రతిషేధాత్ పదాంతస్య ఇకోఽభావేన సహ్రస్వస ముచ్చితః ప్రకృతిభావః తథాచ మేకా నతుమికా ఇతి సరూపద్వయా 83
ప్రత్తిరితి తదాశయ ఇతిసిద్ధాంతః

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

వ:—మేకా- ధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రి అమేకాధీశా నమేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః మా ను ఇకా ను ఇత్యలౌకికే విగ్రహే సుపో లుకి తతః అచ్ప్రత్యయే టాప్ప్రత్యయేచ కృతే మా+ఇకా+అ+ఆ ఇతి జాతే తత్ర మా+ఇకా+అ+ఆ ఇత్యత్ర నిపాతఏకాజనాఙ్ ఇతి మాఇత్యస్య ఏకాచ్క నిపాతతయా ప్రగృహ్య సంజ్ఞా తయా ప్రకృతిభావః తతశ్చ మా+ఇకా+అ+ఆ ఇతిజాతే తతః యస్యేతిచేతి అలోపే సవర్ణదీర్ఘేచ మా+ఇకా నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతిపూర్వ 84
పక్షః

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

:—మేకా-అధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో ఆ ఆనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రి మేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతేత్యర్థః కుతః నిపాత ఏకాజిత్యత్ర ఏకశ్చాసౌ అచ్చ ఏకాజితి కర్మధారయఏవ తేన ఏకాజ్రూపో నిపాతః ప్రగృహ్యసంజ్ఞక ఇతితదర్థః తేన మాఇత్యస్య ఏకా జ్రూపనిపాతత్వాభావాత్ నప్రగృహ్యసంజ్ఞా తేన నప్రకృతిభావః తథాచ 85
మేకా నతు మా ఇకా ఇతి తదాశయఇతిసిద్ధాంతః

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

వ:—మేకా- ధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రి అమేకాధీశా న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః నిపాత ఏకాజనాజిత్యత్ర ఏకాజిత్యత్ర కర్మధారయ బహువ్రీహ్యోర్వినిగమకా భావాత్ బహువ్రీహిరేవా శ్రియతే తేన మాఇత్యస్య ఏకాచ్క నిపాతతయా ప్రగృహ్యసంజ్ఞా తేన ప్రకృతిభావ 86
తేన మా ఇకా నతు మేకాఇతి తదాశయ ఇతిపూర్వపక్షః

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

వ:—మేకా- అధీశ- ఆ- మేకా- ధీశ-ఆ

వ్యా:—అధీశహేవిభోధీశహేపండితఆఆఅద్భుతమద్భుతం మేకా మేకా శబ్దః కర్త్రి మేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్దఅచ్ప్రత్యయటాప్ప్రత్యయకృతేత్యర్థః కుతః నిపాత ఏకాజనాజ్ ఇత్యత్ర ఏకాజితి కర్మధారయ ఏవ కుతః బహువ్రీహే రన్యపదార్థ ప్రధానతయా బహిరంగత్వేన కర్మధారయస్య వర్తి పదార్థప్రధానతయా అంతరంగత్వేన అసిద్ధంబహిరంగ మంతరంగ ఇతి పరి భాషయా కర్మధారయఏవ న్యాయ్యః తథాచ మా+ఇకా ఇత్యత్ర మా

ఇత్యస్య ఏకాజ్రూపత్వాభావేన నప్రగృహ్య సంజ్ఞా తతో నప్రకృతిభావః తథాచ మేకా నతు మా+ఇకా ఇతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 87

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- అమేకాధీశా-

88 వ్యా:—ధీశ హేపండిత మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః నిపాతఏకాజనాజిత్యత్ర ఏకాజిత్యత్ర ఏకపదేన అజిత్యస్య అంతరంగత్వా త్కర్మధారయే ఉత్తరత్ర ఏకాచో ద్వేప్రథమ స్యేత్యత్రాపి ఏకాచఇత్యేకపదేన అజిత్యస్య కర్మధారయఏవ స్యాత్ తథాచ ఏకాజ్రూపస్యైవ ధాతో ర్ద్విత్వం తేన భూఇత్యాదీనాం ఏకాజ్రూపత్వాభావా ద్ద్విత్వం నభవతి తథాచ తత్ర ఏకాచ ఇతి నకర్మధారయః పరంతు బహువ్రీహిరేవ తథాచ ప్రకృతేపి బహువ్రీహిః నకర్మధారయః తథాసతి మా ఇత్యస్య ఏకాచ్కనిపాతతయా ప్రగృహ్య సంజ్ఞాయాం ప్రకృతిభావే సతి మా ఇకా నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

ప:—మేకా- అధీశ- అమేకా- ధీశ- ఆ-

వ్యా:-అధీశ హేవిభో ధీశ హేపండిత ఆ ఆనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతేత్యర్థః కుతః ఏకాచో ద్వే ప్రథమస్యేతి సూత్రే ఏకాచ ఇత్యత్ర కర్మధారయస్య పూర్వోక్తరీత్యా అంతరంగత్వేపి బహువ్రీహిరేవ కుతః హలాది శ్శేష ఇతి సూత్రారంభాత్ అస్య ఏకాజ్రూపస్యైవ ధాతో ర్ద్విత్వే హలాదిధాతో ర్ద్విత్వాభావేన హలాది శ్శేష ఇత్యస్య వైయర్థ్యాత్ తథాచ ఏకాచో ద్వే ప్రథమస్యేత్య

త్ర వృత్తిపదార్థప్రధానతయా కర్మధారయస్య అంతరంగత్వేపి బహువ్రీహిరేవ నకర్మధారయః నిపాత ఏకాజనాజ్ ఇత్యత్రతు కర్మధారయ ఏవ నబహువ్రీహిః తాదృశ విని గమకా సత్వాత్ తథాచ మా ఇత్యస్య ఏకాజ్రూప నిపాతత్వాభావా న్నప్రగృహ్యసంజ్ఞా తతో నప్రకృతిభావః తథాచ మేకా నతు మా ఇకా ఇతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 89

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

ప:—మేకా- ధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః నిపాతఏకాజనాజ్ ఇత్యత్ర ఏకగ్రహణాభావేపి నిపాతోజనాజ్ ఇత్యుక్తావపి అజ్రూపోనిపాతః ప్రగృహ్యస్స్యాదిత్యర్థః లభ్యతే తథాచ ఏకపదం బహువ్రీహిసమాసార్థం తథాచ ఏకాచ్కనిపాతః ప్రగృహ్య సంజ్ఞస్స్యాదిత్యర్థః తథాచ ప్రకృతే మా ఇత్యస్య ఏకాచ్కనిపాతతయా ప్రగృహ్యసంజ్ఞా తతః ప్రకృతిభావః తథాచ మా ఇకా నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 90

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా-అధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా:-అధీశ హేవిభో ఆ ఆనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతేత్యర్థః కుతః నిపాత ఏకాజనాజ్ ఇత్యత్ర ఏకగ్రహణ సామర్థ్యాత్ ఏకాజిత్యత్ర బహువ్రీహి ర్నభవతి కుతః వ్యాహరతి మృగః ఇత్యాది భాష్యప్రయోగాసంగతేః కుతః వి+ఆహరతి ఇతిస్థితే వి ఇత్యస్య ఏకాచ్కనిపాతతయా ప్రగృహ్య

సంజ్ఞా తతః ప్రకృతిభావః తథాచ వి ఆహరతి ఇత్యేవ అనిష్టరూపం ప్రస
జ్యేత నతు వ్యాహరతీతీష్టరూపంనసిద్ధ్యేత్ తతః కర్మధారయ ఏవన్యాయ్యః
తథాచమాఇత్యస్య ఏకాజ్రూప నిపాతత్వాభావాత్ నప్రగృహ్యసంజ్ఞాతతో
నప్రకృతిభావః తథాచ మేకా నతు మా ఇక ఇతి తదాశయ ఇతి
సిద్ధాంతః 91

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా
న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ
కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః వ్యాహరతిమృగఇత్యాది ప్రయోగాణాంఆర్షత్వే
నాపి సమాధేయతయా నిపాతఏకాజనాజ్ ఇత్యత్ర ఏకగ్రహణసామ
ర్థ్యాత్ ఏకాజితి బహువ్రీహిరేవతథాచ మాఇత్యస్య ఏకాచ్క నిపాతతయా
ప్రగృహ్యసంజ్ఞా తతః ప్రకృతిభావః తథాచ మాఇకా నతు మేకాఇతి
తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 92

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

93 వ్యా:—అధీశ విభో ఆ ఆనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకా
ధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ నిష్పన్నేత్యర్థః కుతః
తుష్యతు దుర్జన ఇతిన్యాయేన ఏకాజిత్యత్ర బహువ్రీహి మంగీకృత్య సమా
ధత్తే కిమితి నిపాతఏకాజనాజ్ ఇత్యత్ర ఏకాజిత్యత్ర బహువ్రీహి సమా
స్రాశ్రయణేపి నిషేధార్థక మాశబ్దస్యైవ చాదిషుపాఠేన చాదయో సత్వ
ఇతిసూత్రేణ నిపాతతయా ప్రకృతే లక్ష్మీవాచక మాశబ్దస్య అనిపాతతయా

మా ఇత్యస్య ఏకాచ్కత్వేపి నిపాతత్వాభావాత్ న ప్రగృహ్యసంజ్ఞాతేన
నప్రకృతిభావః తథాచ మేకా నతు మా ఇకాఇతి తదాశయఇతి సిద్ధాంతః

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

ప:—మేకా- ధీశ- అ- మేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా
నమేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్దఇకాశబ్ద అచ్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయకృతా
నభవతీత్యర్థః కుతః పూర్వోక్తరీత్యా మాస్తుప్రకృతిభావః మేకా ఇత్యత్ర
ఏకారస్య ఏచోయవాయావఇతి అయాదేశ ప్రసంగాత్ కుతః మే+కా
ఇత్యత్ర మేఇత్యత్ర ఏకారస్య ఏచ్త్వయా తదుత్తరవర్తి కకారస్య అచ్ప్రత్యా
హారఘటకతయా అచ్త్వేన ఏచోయవాయావ ఇత్యయాదేశే లోపశ్శాకల్య
స్యేతి యలోపే మకా నతుమేకాఇతి తదాశయఇతి పూర్వపక్షః 94

మూ:—మేకాధీశా- మేకాధీశా

ప.—మేకా- అధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ విభో ఆ ఆనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకా
ధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతైవేత్యర్థః విగ్ర
హస్తు పూర్వముక్తః కుతః ప్రత్యాహారేష్వితాం నగ్రహణం అనునాసిక
ఇత్యాదినిర్దేశాత్ తథాచ ప్రత్యాహారేషు ఇత్సంజ్ఞావర్ణానాం గ్రహణాభా
వాత్ కకారస్య అచ్ప్రత్యాహార ఘటకత్వేపి హలంత్యమితి సూత్రేణ
ఇత్సంజ్ఞా వర్ణతయా అచ్ప్రత్యాహార బోధ్యత్వంనాస్తి తేనమే+కా
ఇత్యత్ర ఏకారస్య అయాదేశో నభవతి అచ్పరత్వాభావాత్ తథాచ
మేకా నతుమకా ఇతి తదాశయ ఇతిసిద్ధాంతః 95

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా.

ప:—మేకా- ధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా న మేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః ప్రత్యాహారేష్వితాం నగ్రహణం అనునాసిక ఇత్యాది నిర్దేశాత్ ఇత్యత్ర అనునాసిక ఇత్యత్ర ఇకారస్య కకారేపరే కకారస్య అచ్ప్రత్యాహార ఘటకతయా అచ్త్వాత్ ఇకోయణచీతి యణాదేశస్స్యాత్ తథాచ ప్రత్యాహారేషు ఇతాంగ్రహణాభావాత్ కకారస్య హలంత్యమితి ఇత్సంజ్ఞా వర్ణత్వేన అనచ్త్వయా అనునాసిక ఇత్యత్ర ఇకారస్య అచ్పరత్వాభావేన యణాదేశ ఇతి తదర్థః తథాచ అనునాసిక ఇత్యత్ర ఇకారస్య కకారే పరే ఇకోయణచీతి యణాదేశే ప్రాప్తేపి తదపవాదతయా ఇకోసవర్ణ ఇతి ప్రకృతి భావస్స్యాత్ నతుయణాదేశః తథాచ ప్రత్యాహారేష్వితాం గ్రహణేపి అనునాసిక ఇత్యత్ర ఇకోసవర్ణే ఇతి ప్రకృతిభావేన యణాదేశాప్రసక్త్యా ప్రత్యాహారే ష్వితా మగ్రహణే అనునాసిక ఇతినిర్దేశో నప్రమాణం తథాచ ప్రకృతే కకారస్య అచ్త్వయా ఏచోయవాయావ ఇతి అయాదేశ స్స్యాత్ తతః యలోపే మకా నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతిపూర్వపక్షః 96

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- ఆమేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ విభో ఆ ఆనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతేత్యర్థః కుతః అనునాసిక ఇత్యత్ర ఇకోయణచీతి యణాదేశా పవాదతయా ఇకోసవర్ణ ఇతి హ్రస్వసముచ్చిత ప్రకృతి భావే ప్రాప్తే నసమాస ఇతి ప్రకృతిభావ నిషేధాత్ ఇకోయణచీతి ప్రవర్తత ఏవ తథాచ ప్రత్యాహారేషు ఇత్సంజ్ఞా వర్ణానామ్ గ్రహణాభావాత్ అనునాసిక ఇత్యత్ర యయణ్ తథాచ ప్రకృతే కకారస్య అనచ్త్వయా నఅయాదేశః తథాచ మేకా నతు మకా ఇతి సిద్ధాంతః

97

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- ధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశహే పండిత మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా నమేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతా నభవతీత్యర్థః కుతః అనునాసిక ఇత్యత్ర నాసైవ నాసికా స్వార్థేకః ప్రత్యయస్థాదితి ఇత్వం తథాచ నాసికాం అనుగతః అనునాసిక ఇతివిగ్రహః తథాచ నాసికా ఇత్యత్ర తద్ధితవృత్తిః నసమాసవృత్తిః తేన నసమాసే ఇతినిషేధో నప్రవర్తతే తథాచ యణాదేశాపవాదతయా ఇకోసవర్ణ ఇతి ప్రకృతిభావ ఏవ తథాచ ప్రత్యాహారేషు ఇతాంగ్రహణాభావే అనునాసిక ఇతి నిర్దేశో నప్రమాణమ్ తథాచ ప్రకృతే కకారస్య అచ్త్వయా ఏచోయవాయావ ఇతి అయాదేశస్స్యాత్ తతఃయలోపే మకా నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతి పూర్వపక్షః 98

మూ:—మేకాధీశా మేకాధీశా

ప:—మేకా- అధీశ- ఆ- మేకాధీశా-

వ్యా:—అధీశ హేవిభో ఆ ఆనందః మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతైవేత్యర్థః కుతః? ప్రత్యాహారేషు ఇతాం నగ్రహణం అనునాసిక ఇత్యాదినిర్దేశాదిత్యత్ర అనునాసిక ఇత్యత్ర ఇకారస్య కకారేపరే యచిభమితి భసంజ్ఞాయాం సత్యాం పదసంజ్ఞాభావేన ఇకోసవర్ణ ఇతి నప్రకృతిభావః పరంతు ఇకోయణచీతి యణాదేశస్స్యాత్ తదభావేన ప్రత్యాహారేషు ఇతాం నగ్రహణం తథాచ ప్రకృతే కకారస్య ఇత్సంజ్ఞావర్ణతయా అచ్ప్రత్యాహార బోధ్యత్వాభావాత్ ఏచోయవాయావ ఇతి నాయాదేశః తథాచ మేకా నతు మకా ఇతి తదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః 99

మూ:—మే[illegible]ధీశా మేకాధీశా.

ప:—మేకా- ధీశ- అమేకాధీశా-

వ్యా:—ధీశ హేపండిత మేకా మేకాశబ్దః కర్త్రీ అమేకాధీశా నమేకాధీశా అమేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ నిష్పన్నా నభవతీత్యర్థః కుతః యచిభమిత్యత్ర యకారసాహచర్యాత్ సహచరితపరిభాషయా అచ్త్వహల్త్వ ఉభయధర్మానవచ్ఛిన్న ఏవఅచ్ గృహ్యాతే తేనప్రకృతే అనునాసిక ఇత్యత్ర కకారస్య ఉభయధర్మావచ్ఛిన్న తయా తస్మిన్ కకారేపరే నభసంజ్ఞా పరంతు పదసంజ్ఞైవ తేన యణాదేశాపవాదతయా ఇకోసవర్ణ ఇతి ప్రకృతిభావఏవ తేన అనునాసిక ఇత్యత్ర యణాదేశా ప్రసక్త్యా ప్రత్యాహారేషు ఇతాంగ్రహణే తాదృశ నిర్దేశో నపరిహారణమ్. తథాచ ప్రకృతే కకారస్య అచ్త్వయా ఏచోయవాయావ ఇతి అయాదేశస్స్యాత్ తతోయలోపేమకా నతు మేకా ఇతి తదాశయ ఇతిపూర్వపక్షః 100

మూ:—మేకాధీశా- మేకాధీశా

ప.—మేకా- అధీశ- ఆ- మేకాధీశా- ఆ

వ్యా:-అధీశ హేవిభో ఆఆనందః మేకామేకాశబ్దః కర్త్రీ మేకాధీశా మాశబ్ద ఇకాశబ్ద అచ్ప్రత్యయ టాప్ప్రత్యయ కృతేత్యర్థః కుతః సాహచర్యం నసర్వత్రేతి సహచరిత పరిభాషాయా అనిత్యతయా అసార్వత్రికత్వేన యచిభమిత్యత్ర అచ్త్వహల్త్వ ఉభయధర్మానవచ్ఛిన్న యకార సాహచర్యాత్ తాదృశఃఅచ్ నగృహ్యాతే కింతుసామాన్యతః అచ్ గృహ్యాతే తథాచ అనునాసిక ఇత్యత్ర కకారస్య అచ్త్వయా పూర్వస్యభ సంజ్ఞాయాం యస్యేతి చేతి ఇలోపస్స్యాత్ తదభావేన ప్రత్యాహారేష్వితాం నగ్రహణం తథాచ ప్రకృతే కకారస్య ఇత్సంజ్ఞా వర్ణ తయాఅచ్ప్రత్యాహార బోధ్య

త్వాభావాత్ న అయాదేశః తథాచ మేకా నతు మకా ఇతితదాశయ ఇతి సిద్ధాంతః ఆఅద్భుతమ్ ఏకస్మిన్ పదే శతకోటిప్రపర్శనాదద్భుతమితి భావః యద్యపి శతంకోటయః తథాపి పూర్వపక్షకోటిషు ఏకాకోటిః 63-64 ఇతిద్విధాపరిగణితా అతః శతాదధికా ఏకాకోటిస్సమభూదితిజ్ఞేయం 101

సంగ్రహార్థః

మాలక్ష్మీః ఈ అగ్రితః యస్యాస్సా ఇతి వ్యుత్పత్త్యా కేవల వ్యధికరణ బహువ్రీహిణా మా లక్ష్మీః ఈః సరస్వతీ చ ఏ అంగణేయస్యాస్సా ఇతి వ్యుత్పత్త్యా ద్వంద్వ గర్భిత వ్యధికరణ బహువ్రీహిణావా పూర్వోక్త రీత్యా మేకాశబ్దో ననిష్పన్నః కింతు మాలక్ష్మీః ఇకా సరస్వతీ తేఅత్ర స్త ఇతి వ్యుత్పత్త్యా ద్వంద్వగర్భిత తద్ధితవృత్యా పూర్వోక్తరీత్యా మేకా శబ్దో నిష్పన్న ఇతి సిద్ధాంతః కింబహునా శ్రీ శ్రీ శ్రీ

శ్లో॥ శ్రీమద్భాష్యకృతా బుధేన మహతా వాగాత్మనా కల్పిత
స్సిద్ధాంతో పరిపూర్వపక్షవిధయా సచ్ఛృంఖల న్యాయతః
మేకాధీశపదం బుధామరతరుం సంశ్రిత్య శాబ్దాధ్వనా
వ్యాఖ్యాత శ్శతకోటి రిత్యభిహితో గ్రంథస్సమాప్తిం గతః॥

శ్లో॥ మేకాధీశా పగంధృత్వా శబ్దశాస్త్ర విధానతః
సిద్ధాంతపూర్వపక్షాత్మా శతకోటిస్సమాపితః

ఇతి మేకాధీశా శబ్దశతకోటి స్సమాప్తః

సదసత్పట్టికా.

పుటే.	పఙ్క్తౌ	సత్	అసత్
4	10	ఆ	ఆ ఆ
6	3	ఆ- ఆనందఇతిపూరణీయం	
6	12	అధీశ	అధీశా
6	23	ఆ	అ
8	21	సప్తమీా	సస్తమీా
8	21	విశేషణే	విశేమణే
9	4	అద్భుతం	ఆద్బుత
11	21	భవతి	నభవతీ
12	11	సూత్రేణ	పరిభ షయా
16	25	ధీశ	అధీశ
16	25	ఆ-మేకాధీశా	అ మేకాధీశా
19	17	నమేకాధీశా	మేకాధీశా
20	19	సూత్రేణ	పరిభాషయా
20	22	మాసు-ఈసు	మాసు ఈ
20	20	సంజ్ఞం	సజ్ఞ
21	2	మే-అ-క-ఆ	మే అ
21	13	సుప్తిజంతం	సుపిజంతం
22	7	స్యాత్	స్యోత్
23	5	ఆ-మేకాధీశా-	ఆమేకాధిశా
23	16	ద్వివచనం	ద్విచనం
23	24	శబ్ద	వబ్ద
24	12	ఇతి	ఇత
24	20	సరస్వతీ	సరన్వతీ
24	21	విగ్రహే	నిగ్రహే
26	16	సూత్రేణ	పరిభాషయా
28	13	ఆ-మేకాధీశా-	ఆమేకాధీశా
29	3	కప్రత్యయ	కచ్ప్రిత్యయ
29	11	ఆ	అ
29	16	భవతి	నభవతి
29	13	మేకాధీశా	మేకాధీశశా
30	6	సవర్ణ	సవణ
30	10	అధీశ	ఆధీశ
31	2	దతి	దితి
31	19	త్వర్థః	త్వర్థాః
31	19	ఇత్య	ఇతః
32	20	తత్ర	తత
25	3	అమేకా	ఆమేకా
38	4	బుధి	బుద్ది
38	8	మేకా	మేశా
40	22	అన్యథా	అస్య

19 9 మాసు- ఈసు- అజి ఇత్యలౌకికే విగ్రహే సుపాలుకి మా-ఈ-అ-ఇతిజాతే తత్రపరిథమతః గుణే కృతే మేఇతిజాతేతతః మే+అఇతిస్థితే ఏజః పదాం తాదిత్రిక్రమః

నాగబన్ధే		తరుః	తరః
సైటిల్పత్రే	10	ప్రహ్లాదా	పిహ్లాద

ఏతత్కవి విశ్రుతాగ్రన్థాః

మేశాధీశాశబ్దార్థకల్పతరుః

మేశాధీశాశబ్దార్థశతకోటిః

మేశాధీశాశబ్దశతకోటిః

శివప్రసాదీయమ్ అలఙ్కారగ్రన్థః

అర్ధశ్లోకరామాయణమ్

విజయవిలాసః

వినాయకకథా

సూర్యదణ్డకమ్

హనుమద్దణ్డకమ్

వర్ణమాలా రామాయణమ్

దణ్డకరామాయణమ్

సనాతనధర్మవిజయవ్యాయోగః

శ్రీరామవిజయవ్యాయోగః

భువనగుణమహాదర్పణం చమ్పూగ్రన్థః

రాజ్యలక్ష్మీపరిణయః